НУМИЗМАТИКА

2/79

комитет за култура

На корицата: *Сребърна монета на Иван Страцимир — лице*

НУМИЗМАТИКА

КОМИТЕТ ЗА КУЛТУРА

ГОДИНА XIII КНИЖКА 2/1979

Съдържание

И. Венедиков 3 Хермес и дероните

А. Рогалски 7 Нова тетрадрахма на Маронея

Ю. Шулекова 13 Находка от римски републикански денари от с. Каравелово, Пловдивски окръг

А. Димитрова 17 Стъклена фалера с портрет на Младия Друз

Б. Русева 21 Пет нови английски юбилейни монети

Х. Проданов 24 Монетите в гр. Стражица, В. Търновски окръг

Я. Янев 26 Йорданка Юрукова. „24 монети и печати от България“, С., 1978, 47 с. с 48 репродукции

Й. Ю. 27 Фалшификати на антични монети — поява, изработка, разпространение

С. Петрова 31 Книгопис

НУМИЗМАТИКА
ИЗДАНИЕ КОМИТЕТА
КУЛЬТУРЫ

NUMISMATICA
EDITION DU COMITEE
DE LA CULTURE

NUMISMATICA
HERAUSGEGEBEN
VON DER KOMITEE FÜR KULTUR

NUMISMATICA
EDITED BY COMMITTEE
FOR CULTURE

ADRESSEZ TOUTES DEMANDES D'ABONNEMENT
A DSP „HEMUS", ROUSKI 6, SOFIA, BULGARIE

АБОНИРАНЕТО ЗА СТРАНАТА СТАВА ЧРЕЗ РЕП
ГОДИШЕН АБОНАМЕНТ 1,20 ЛВ.
ОТДЕЛЕН БРОЙ 0,30 ЛВ.

Ръкописи за списание „Нумизматика" се изпращат на адрес: София, пощенска кутия 548, тел. 89-56-19, написани в 2 екземпляра, на машина, 30 реда на страница, с 66 знака на ред, без резюмета не се приемат. Редакцията не връща ръкописи

Главен редактор:
ЙОРДАНКА ЮРУКОВА

Редакционна колегия;
Адолф Рогалски, Върбан Драганов, Георги Бояджиев, Димитър Николов (зам.-гл. редактор), Иван Карайотов, Никола Гайдаров

Rédacteur en chef:
YORDANCA YOUROUCOVA

Rédaction:

Adolf Rogalski, Vardan Draganov, Gueorgi Boïadjiev, Dimiter Nikolov (redacteur adjoint), Ivan Karaïotov, Nicola Gaïdarov

ХЕРМЕС И ДЕРОНИТЕ

Иван Венедиков

Най-старите монети у нас са деронитe. Те се наричат така, понеже носят това име в надписа върху тях в различни форми. Приема се обикновено, че надписът съдържа името на племето, което е сякло тези монети вероятно през първата половина на V в. пр. н.е. и че то е живяло между планината Пангей (Пърнар даг) и долното течение на Струма.

Обикновено върху лицевата страна на деронитe се представя двуколка, теглена от два вола. В колата седнал или вървящ успоредно до нея, е представен брадат мъж. В някои от монетите той е характеризиран като бога на търговията и вестителя на Зевс — Хермес, защото носи атрибутите му: на главата си има ниска и плоска шапка — петасосът на Хермес, а в ръката си държи кадуцея — жезълът на този бог. В други случаи, обаче, коларят е обикновен мъж и държи камшик, с който шиба воловете. Към това изображение, твърде голямо поради големите размери на монетите, изработено без съмнение от добре школуван гръцки майстор, са прибавени в различните монети допълнителни изображения. Над коларя и колата понякога се представя шлем. Той е от коринтски тип, украсен с пера. В други екземпляри шлемът е заместен от розета с осем листа в зърнчест кръг. Най-сетне има екземпляри, при които над коларя и колата се представя голям орел с разперени крила, гледан отгоре. Той лети и в някои монети носи в клюна си костенурка.

Розетата се смята като изображение на слънцето или като негов символ, докато шлемът и орелът досега не са получили задоволително обяснение.

На гърба на деронитe обикновено е представена свастика, рамената на която се допират. Така тя е загубила формата си на счупен кръст и е станала квадрат, разделен на четири. Че това е наистина свастика, обаче, се вижда от други форми на орнамента. В някои екземпляри тя е с три рамене. Всяко едно от тях се състои от по един животински крак, представен от бедрата до пръстите. В средата на тази трикрака свастика, наричана трискел, между горните краища на бедрата е даден полов орган — в някои екземпляри — мъжки, в други — женски. Свастиката се смята за символ на движението напред, на прогреса и на светлината.

Колата, според предназначението си, може да има най-различно значение. Тя не е използувана тук като превозно средство за пътници, тъй като в нея се вози само коларят, нито пък като средство за превоз на стоки и храни, защото не е показана пълна. В нея не се вижда да се вози нещо. Следователно целта на гравьора е да представи или един условен колар, или самия бог — Хермес като колар.

Средата, в която се явява този монетен тип, са всъщност тракийските племена между Долна Струма и Места. Но интересно е, че за траките не може да се каже, че се отличават със силно развит култ към гръцкия бог на търговията — Хермес. Наистина Херодот[2] разказва, че от траките били почитани само боговете Арес, Дионис и Артемида, но той веднага добавя, че отделно от народа, царете им почитали Хермес повече от всички богове, кълнели се само в неговото име и изкарвали произхода си от него. Присъствието на изображения на Хермес върху монетите на дероните и при тези на техните съседи бисалтите[3] показва ясно, че сведенията на Херодот за почитането на Хермес се отнасят към Беломорието. Тези сведения се допълват и от други моменти. Хермес се представя и върху монетите на еолийския град Енос[1]. Всъщност култът на Хермес е, по всичко изглежда, току-що проникнал в Тракия, като е засегнал онези представители на тракийското общество, в ръцете на които е била търговията, тъй като Хермес е преди всичко бог на търговците. А това са били преди всичко царете.

Обаче Хермес е не само бог на търговията. Той е и бързоходецът, и вестоносецът на боговете, пратеникът, херолдът на Зевс. Скитащият по моретата Одисей, според Омир, е задържан на острова на Калипсо. Боговете искат да сложат край на странстването му. Тогава Атина предлага (Од. 1,83) „. . . Нека пратим смелия вестоносец Хермес на острова всред морето. Нека той обади нашето мъдро решение на краснокъдрата нимфа.“ Зевс дава тази поръчка на Хермес и го изпраща в пещерата на Калипсо. (Од. 5,42) „Той превърза веднага на нозете си красивите си безсмъртни сандали от злато, които го носеха било над морето, било по безпределната земна суша, като вихър“.

Но вестителят на боговете има и още една голяма дарба. Той е богът-крадец. От блясъка на неговия кадуцей биват заслепени всички. Хермес от друга страна ги приспива, като праща сън. Това му позволява да минава и да превежда всички, които пожелае, незабелязано. Затова от една страна крадците го почитат като свой бог и му се покланят, от друга страна неговата помощ търсят всички, които имат богатства, които трябва да се запазят. Именно поради всичко това и дядото по майчина линия на Одисей е споменат в Одисеята (19,382): „Автолик. . . му беше дядо по майка, прочут по кражбите и клетвите си. На това го беше научил Хермес, защото му принасяше в жертва много агнешки и ярешки бутове. И затова винаги беше благосклонен към него“. Затова и когато на небето трябва да се извърши някаква кражба, боговете възлагат тази задача на Хермес. Знаем например, че когато Ахил убива Хектор, той взема трупа му и го държи в палатката си, като го подхвърля на разни обиди. Боговете се възмущават и негодуват, а това е действувало много силно и върху слушателите на песните на Илиадата, тъй като гърците са смятали за престъпление да се държи непогребан труп. Тогава в събранието на боговете Аполон, който е винаги защитник на троянците и на Хектор, предлага да накажат Ахил. (Ил. 24, 22) „Тъй обиждаше в гнева си Ахил божествения Хектор, а блажените богове го гледаха и се смилиха, та караха бдителния Хермес да го открадне. . .“. Но Зевс не е съгласен трупът на Хектор да се краде.

Краденето и предпазването от крадците е така тясно свързано в представите на старите гърци с Хермес, че дори всяко нещо, което се затваря добре, се нарича „херметически“ затворено.

Илиадата и Одисеята са богат извор за функциите на Хермес в тази стара епоха, когато те са били създадени, когато през периода между X и VI в.пр. н. е. са се родили песните, от които постепенно са били образувани двете поеми. Но в тях на първо място е дадена ролята на Хермес като херолд, като пратеник на боговете и като покровител на пратениците и пратеничествата, на преговорите — политически или търговски, на сделките. Един от много напрегнатите моменти в Илиадата е даден в двадесет и четвъртата песен. Това е откупването на трупа на Хектор от баща му — Приам. Приам е изправен пред тежка и трагична задача. Той иска да погребе тялото на най-обичния си син, което се намира в ръцете на Ахил. За да отиде да води преговори с Ахил, според Илиадата, Приам трябва да мине през ахейските стражи, които пазят лагера на Агамемнон. Но освен това ахейците са издигнали и стена, пред която има ров. И тази стена, построена от камък, е истинско укрепление. Тя има кули и порти, които вечер се затварят. Зад тази стена са палатките на всички ахейски съюзници, които следват Агамемнон. Някъде между тях се намира и лагерът на Ахил. Приам трябва да мине следователно и през стражите, и през рова и портата, за да стигне до лагера и оттам нататък да се движи между неприятелите, без да бъде забелязан, за да стигне до палатката на Ахил и да води преговори с него. Самата палатка не е всъщност палатка, а сграда, построена от мирмидонците от борово дърво, която има двор и ограда. Оградата е дървена и също има врата, която се залоства отвътре с голямо дърво.Старият Приам трябва да преодолее всички тези трудности.И заедно с това нито една постъпка на хората не става без съгласието на боговете.Те са решили Приам да откупи тялото на сина си от Ахил. Приам дори приготвя откупа— по дванадесет дрехи, завивки, постилки, освен това бронзови триножници и златна чаша. Зевс изпраща богинята Ирида да съобщи на Приам, че той трябва да откупи сина си.

Ирида отива в Троя в двора на Приам. (24, 175) „Зевс заповядал — казва богинята на Приам — за божествения Хектор да донесеш такива дарове, които ще зарадват сърцето му. И ти да ги занесеш сам. Да няма при тебе никакъв троянец. С тебе може да дойде само някой стар глашатай, който може да кара мулета и прекрасни коли, за да вземе мъртвеца, убит от божествения Ахил. А за да не плаши душата ти смърт или някаква друга боязън, ще ти дадем да те води Аргосоубиецът Хермес“. Приам, осведомен по този начин за решението на боговете, взема своя вестител и херолд Идей и се готви вече да тръгне. Той ще пътува с две коли. В едната ще пътуват, а другата, впрегната не в коне, а в мулета, е катафалката, която ще пренесе тялото на Хектор. Но жената на Приам, Хекуба, е уплашена. Как мъжът ѝ ще мине през неприятелските стражи неусетно, без да го разберат противниците му, за да стигне до палатката на Ахил? Тя казва на Приам: (24, 290) „Моли се на бога облакоберец, на Зевс Идейски, сина на Кронос, който гледа и вижда цяла Троада. Искай му да видиш отдясно бързата птица, вестителя, който му е най-обичен от всички птици, пък има и най-голяма сила, и закрилян от него, иди при корабите на бързоногите ахейци“. Хекуба мисли, че ако Зевс не изпрати орела, своя вестоносец, като знак, че е съгласен със заминаването на Приам, той не трябва да тръгва. Но Приам е готов и потегля, след като се моли на Зевс. (24, 314) „Тъй се помоли и каза, а пък премъдрият Зевс го послуша. Прати му веднага найсъвършената от всичките птици — орелът — наричат го Чернокрил“. Орелът се появява от добрата, дясната страна, и това е добро предзнаменование, че преговорите ще успеят.

Приам и Идей достигат с двете коли до брода на Скамандър. Оттук нататък става опасен техният път. Те могат да срещнат противник. Именно на това място, при брода на Скамандър, се появява Хермес, престорен на млад принц. (24, 40) „Тъй рече Хермес и се метна в колата им. Взе бързо бича и юздите на конете, и мулетата, и вдъхна в гърдите им младежка сила. А когато вече стигнаха окопа и стената пред корабите, нощната стража готвеше вечерята си. А вестоносецът Аргосоубиец поръси всички стражи със сън, изтегли препречената греда за затваряне на вратата, отвори я бързо и вкара Приам с колата, и със светлите дарове. Сетне, когато стигнаха високата порта на Пелеид. . . Хермес отвори на стареца, пренесе чудните дарове за бързоногия Ахил, слезна от конете, продума и каза: — Старче, аз, който съм дошъл тук с тебе, съм безсмъртният бог Хермес. Баща ми ме прати, да ти бъда водач. Сега ще си ида, без да се явявам пред очите на Ахил. . ."

Така, първата част от мисията на Хермес е изпълнена. Приам минава през стражите, през рова, през стената и през целия лагер на противниците си, скрит от Хермес и стига в жилището на Ахил. Тук почват преговорите за откупването на трупа на Хектор. Те свършват със сключване на примирие за дванадесет дни, необходими на Приам за погребението на Хектор. Ахил приема откупа и Приам, и Идей остават да спят в палатката на Ахил. Невидим за всички, преди пукването на зората, Хермес се явява отново с думите: „Старче, не се ли страхуваш, като те е пуснал тук Ахил, от никакво зло и спиш между врагове?" (24, 683). Приам веднага става и събужда Идей и пак под покровителството на Хермес, с трупа на Хектор в катафалката, потеглят по същия път, по който са дошли и когато стигат до брега на Скамандър, Хермес се отделя от тях.

Очевидно преговорите и самото откупване на трупа на Хектор са схванати като международно събитие, което се извършва под надзора и покровителството на Хермес, и неговото присъствие тук е абсолютно необходимо. Поразителното тук е това, че Илиадата ни описва Хермес в почти същата сцена, която е изобразена върху лицевата страна на дероните. Коларят Хермес кара колата и над него лети орелът на Зевс — всички благоприятни предвестници за една сполучлива политическа мисия. Едва ли има по-сполучливо изображение за една монета, която по начало като паричен знак е предназначена за влизане във връзки не толкова между съплеменниците, колкото на племето, което ги е сякло с други племена. Богът на търговията и на богатството Хермес, херолдът на боговете, покровителят на преговорите, тук е абсолютно необходим.

От друга страна единственият случай, когато има връзка между птицата на Зевс — орелът — и Хермес е този, при който Хермес е пратеник на Зевс и орелът лети край него, за да покаже благосклонността на царя на Олимп към начинанието, към което се отправя Хермес или някой от местните тракийски царе. Последните се представят вместо Хермес и са вероятно между онези, които, както казва Херодот, се кълнат само в неговото име и изкарват произхода си от него.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Находки от декадрахми на трако-македонското племе дерони—ИАИ XI, 1938, с. 249; Y. Yourukova, Coins of the Ancient Thracians, BAR, Oxford, 1976.

[2] Herodot, V, 7.

[3] Н. Мушмов, Античните монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе, С., 1912, с. 370, табл. 77, 9—11.

[4] Т. Герасимов, Един ксоанон на Хермес върху монетите на Енос—ИАИ XIII, 1939, с. 265.

HERMÈS ET LES DÉRONES

I. Vénédikov

(Résumé)

Sur certaines des plus anciennes monnaies thraces -les dérones, est représenté un bige tiré par deux boeufs ou bien Hermès, ou un roi, ou bien encore le disque solaire, un casque ou un aigle -l'oiseau du Zeus. La présence de l'aigle, ici, est bizarre. L'explication de cette représentation nous est donnée dans un passage de l'Illiade, chant XXIV. Les dieux envoient Priam racheter le corps d'Hector d'Achille. Ils envoient Hermès pour conduire son char et franchir les portes gardées du camp des Achéens, ainsi que le camp lui- même. Pour s'assurer qu'il a l'aide des dieux, Praim prie Zeus de lui faire signe et c'est alors qu'apparait l'aigle à droite de la voiture, déjà en marche. Cela explique le lien entre Hermès et l'aigle sur les monnaies des Dérones. Chez ces tribus le commerce a joué un rôle important et c'est pourquoi Hermès figure aussi sur les monnaies des Bysaltes, des Oresques et de certaines villes grecques comme Ainos. Cela explique un passage d'Hérodote selon lequel, à part Arès, Dyonisos et Arthémide les rois thraces, en dehors du peuple, vénéraient Hermès, juraient par lui et tiraient de lui leurs origines. Les representations sur les monnaies montrent qu'Hérodote avait en vue les rois des tribus déjà mentionnées et avant tout ceux des Dérones.

НОВА ТЕТРАДРАХМА НА МАРОНЕЯ

Адолф Рогалски

Монетосеченето на Маронея започва в първите десетилетия на V в. пр. н. е. То се преустановява при падането на града под властта на Филип II Македонски. Някои изследвачи смятат, че маронейската монетарница е продължила дейността си и по време на мекедонското владичество при Филип II (359—336), Александър III Велики (336—323), Филип III Аридей (323—316), Лизимах (323—281) и т.н.[1] Едва в началото на II в. пр. н.е., след като римляните победили Филип V Македонски при Киноскефале (197), тракийските градове били освободени. Скоро обаче, през 188—187 г. пр. н.е., Филип V отново ги окупирал и едва през 183 г.пр.н.е., под натиска на Рим той бил принуден да ги освободи окончателно.[2]

През периода след освобождението на града от македонска власт, Маронея е сякла сребърни и бронзови монети, които принадлежат към втория период на нейното автономно монетосечене.

Тетрадрахмите, сечени през този период (обр. 1) по типа на лицевата страна, са почти идентични със сечените през същия период тасоски тетрадрахми (обр. 2)[3]. И в двата случая върху лицевата им страна е изобразена мледежка глава на Дионис надясно, с брашлянов венец, върху който се забелязват пет листа — три нагоре и два надолу. На челото са изобразени две цветчета. Косата на Дионис е завита на руло, от която се спускат няколко свободни къдрици.

На челото се забелязва панделка, с която косата е привързана.

На опакото на тасоските тетрадрахми от т.н. II период е изобразен Херакъл прав, гол, без брада, с лавров венец, наляво, който държи с лявата си ръка кожата на Немейския лъв, а с дясната — кривак, опрян на земята. До кривака — магистратски монограм. Под краката — земна линия. В полето, вдясно и вляво — легенда ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ↓ ΣΩΤΗΡΟΣ ↓ и в отреза ΘΑΣΙΩΝ→.

Върху обратната страна на маронейските тетрадрахми е представен млад Дионис, прав, гол, с къса коса, наляво. С дясната ръка той държи грозд, а с лявата, през която е преметната хламидата — две лозови пръчки[4]. Под краката на Дионис — земна линия. В крайното поле, вдясно и вляво ΔΙΟΝΥΣΟΥ ↓ ΣΩΤΗΡΟΣ ↓, а в отреза ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ → .

При повечето от познатите ни маронейски тетрадрахми от този тип личат по два монограма, изписани вляво и вдясно от божеството. При екземплярите само с един монограм, последният е поместен под чепката грозде. За отбелязване е, че стилът на известните ни редки екземпляри с по един монограм е по-издържан от този на по-късните тетрадрахми с два монограма.[5] Съществуват и извънредно редки тетрадрахми, върху които не е изписан никакъв монограм.[6]

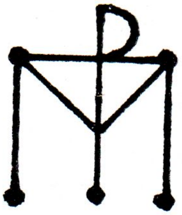

Обр. 3 Монограм при новата маронейска тетрадрахма

При автономните гръцки монети от V в. пр. н.е. до императорската епоха включително срещаме разни епитети, отнасящи се до божества или по-рядко полубожества. Те са поставени до самите имена на божествата или пък са гравирани изолирано, отнасяйки се до техните изображения. Такива са епитетите, които придружават имената или изображенията на Зевс, Атина, Аполон, Артемида, Асклепий, Дионис, Деметра, Персефона, Посейдон, Хеката и др.[7] Най-многобройни и разнообразни са епитетите на Зевс.[8]

Както вече посочихме, при тасоските и маронейските тетрадрахми от последния период на автономното им монетосечене, епитетът ΣΩΤΗΡ, в родителен падеж ΣΩΤΗΡΟΣ, е свързан с имената на Херакъл и Дионис.[9]

За надписа ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ (на Херакъл, спасител на тасосците) при тасоските тетрадрахми Г. Кацарова пише, че той „прави алюзия за някаква опасност, от която Херакъл е спасил жителите на Тасос. Каква обаче е невъз-

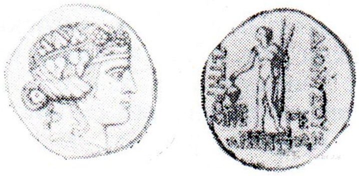

Обр. 1 Тетрадрахма на Маронея

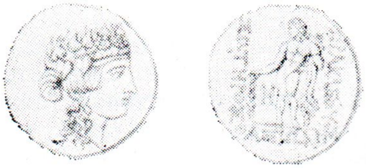

Обр. 2 Тетрадрахма на Тасос

можно да се определи“.[10]

Според Жорж льо Ридер, сходството на типовете и епитетът ΣΩΤΗΡ, прибавен към името на двете божества, подсказват, че сеченето на въпросните тетрадрахми на Тасос и Маронея се дължи на едно и също събитие, засягащо двата града.[11]

Някои учени разглеждат като аналогични тетрадрахмите на Тасос и Маронея, тези на Одесос с типа на Дарзалас и надписа ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΟΔΗΣΙΤΩΝ (или ΟΔΗ) от втората половина на II в. пр. н.е.; на Перга „Памфилия) с ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΠΕΡΓΑΙΑΣ, сечени след 190 г. пр. н.е.; на Александрия в Троада с ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΣΜΙΘΕΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ — след 189 г. пр. н.е.; на Парион (Мизия) с ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΑΚΤΑΙΟΥ ΠΑΡΙΩΝ — след 190 г. пр. н.е.; на Илион (Троада) с ΑΘΗΝΑΣ ΙΛΙΑΔΟΣ — след 189 г. пр. н.е.; и накрая възпоменателните монети, сечени в периода от 200 до 133 г. пр. н.е. в Пергамон, в чест на двете главни божества на града — Атина и Асклепий — със съответните надписи — ΑΘΗΝΑΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ и ΑΣΚΛΕΠΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ.[12] Същите изследвачи достигат до заключение, че посочените монети са били отсечени по повод на организирани култови празненства на съответните божества. [13] Това предположение е приемливо, но ние смятаме, че първопричината за тези празненства и отсичането на почти всички посочени по-горе монети е освобождението на малоазийските градове от сирийско владичество[14] (след поражението на Антиох III от римляните през декември 190 г. пр. н.е. при Магнезия), а за тракийските — освобождението им от властта на Филип V Македонски и за някои от тях[15], и освобождението им от властта на Антиох III.

Твърде вероятно, както Б. Пик предполага, одесоските тетрадрахми с типа на Дарзалас да са били отсечени по повод изгонването на скордизите през 113 г. пр. н.е., което одесосци отдали на закрилата на Великия бог.[16]

Доскоро от тетрадрахмите, сечени в Маронея през последния период на нейното автономно монетосечене бяха известни единствено тези от типа на обр. 1 и легенда ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ с два или един монограм и при извънредно редки случаи без монограм. В една частна сбирка попаднахме на следната неизвестна тетрадрахма:

Лице: Глава на Дионис, както при обр. 1, във висок релеф, с изящен стил.

Опако: ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ ↓ в полето вдясно. Изображението на Дионис прав, както при обр. 1, във висок релеф. Само един монограм (обр. 3), поставен под чепката грозде. В полето вляво — следа от удар с остър инструмент, вероятно за проверяване метала на ядрото. Опакото е повече изхабено, отколото лицето. Ср., т. 16, 64 г, Д. 33 мм. ↖ (обр. 4).

Трябва да отбележим, че засега не ни са известни драхми от този тип, докато Тасос, в последния период на

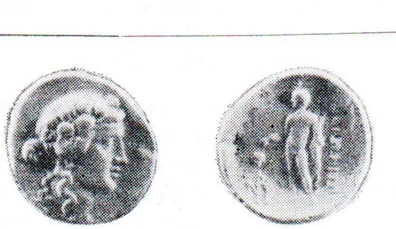

Обр. 4 Нова тетрадрахма на Маронея

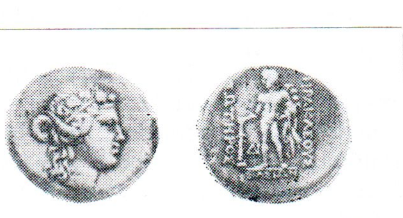

Обр. 5 Тетрадрахма на Тасос с монограм

Окръжен Народен музей Бургас

автономното си монетосечене, е сякъл извънредно редки драхми, по тип сходни на тетрадрахмите от обр. 2 и както тях, сечени по атическата монетна система. Легендата е ΘΑΣΙΩΝ ↓ в полето, вдясно, вместо ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ.[17] Засега обаче не ни са познати тасоски тетрадрахми от типа на горните драхми и сходни по надпис на новоиздадената маронейска тетрадрахма.

Възможно ли е да се определи началото на сеченето на маронейските тетрадрахми от последния период на автономното монетосечене на града и да се датира новоиздадената тетрадрахма?

По стил и фактура Б. Хед сравнява познатите му тетрадрахми на Маронея с датираните тетрадрахми на Александрия в Троада с плоски и широки ядра, принадлежащи според него на последния етап на упадък на античното монетно изкуство.[18]

Както вече посочихме, тези монети са сходни по тип и надпис на тасоските тетрадрахми. Доскоро се приемаше, че т. н. II период от монетосеченето на Тасос започва към 146 г. пр. н. е., т. е. след затварянето на македонските монетарници през 148 г. пр.н.е.[19] В 1963 г. обаче, В. Христодулопулу, въз основа на две монетни съкровища от Македония, съдържащи съответно—първата—една тасоска тетрадрахма с монограм М и атински тетрадрахми от нов стил, датирани между 194 /3—172/ 1 г. пр. н.е. и втората — една тасоска тетрадрахма с монограм ΔΙ и атински тетрадрахми, датирани между 196 / 5—171 / 170 г. пр. н.е., стига до заключение, че началото на сеченето на тасоските тетрадрахми би трябвало да се премести двадесетина години по-рано, т.е. към 168 г. пр. н.е.[20]

М. Томпсън, проучвайки едно монетно съкровище от Тесалия, съдържащо и тасоски тетрадрахми от т.н. класически стил, отбелязва, че Тасос сече сребърни автономни монети през периода между Киноскефале и Пидна (168).[21] По-късно, през 1966 г., издавайки едно монетно съкровище от Северна Гърция, съдържащо и тасоска тетрадрахма с монограм ΔΙ, същата авторка уточнява, че Тасос е започнал своето автономно монетосечене непосредствено след събитията от 183 г. пр.н.е., когато Филип V напуснал окончателно тракийските градове, т.е. към 180 г. пр. н.е.[22]

Действително някои тасоски тетрадрахми, като тези с монограм ΔΙ (обр. 5) (а някои и с монограм М), се отличават с изящната си изработка. Последната показва, че те би следвало да бъдат датирани в първата четвърт на II в. пр. н.е.[23]

Познатите ни доскоро тетрадрахми на Маронея от т.н. II период поради стилови съображения биха могли да бъдат датирани малко по-късно от най-ранните тасоски тетрадрахми. Обаче високият релеф и изящният стил на тетрадрахмата с легенда ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ (обр. 4), предмет на настоящата публикация, позволяват да я отнесем към най-ранните монети на Маронея от т.н. втори период, отсечени непосредствено след 183 г. пр. н. е., т.е. след окончателното освобождение на града от македонска власт.[24]

Редкостта на монетата позволява да приемем, че вероятно Маронея е отсякла първоначално тетредрахми от този тип. Не след дълго обаче градът, по подобие на Тасос, въвежда сложния надпис ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ, съпроводен първоначално от един магистратски монограм, а по-късно от два. [25]

За вътрешния пазар Маронея е сякла и бронзови монети, както от типа на обр. 1 с легенда ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ (от по-голям номинал) така и от типа на обр. 4 с легенда ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ (от по-малък номинал). И при двата вида е гравиран един магистратски монограм.[26]

ЛИТЕРАТУРА

[1] B. Head, Historia numorum, London, 1963, p. 251.

[2] Polyb, XXII, 6; XXIII, 8; XXX, 3; B. Head, op. cit., p. 251; M. Thompson, A hoard from Northern Greece — ANS, MN, XII, New York, 1966, p. 61.

[3] За монетарницата на Тасос се приема, че е била закрита по време на Александър Велики (336—323) до смъртта на Лизимах (281), но никакви подробности не са известни, тъй като историята на града през този период е почти неизвестна. Докато засега не познаваме монети, сечени в Маронея през периода от падането ѝ под властта на Филип II (359—336) до окончателното ѝ освобождение, към 183 г. пр. н.е., Тасос през III в. пр. н.е. е сякъл бронзови монети (G. Le. Rider, Les monnaies thasiennes — Guide de Thasos, Paris, 1968, pl. III, 40—47, p. 188—189).

[4] Жезълът или тоягата от нартек (νάρθηξ) е била употребявана особено от бакханките.

[5] Изглежда първоначално при маронейските тетрадрахми от нов тип под чепката грозде е поставен монограмът на по-главния магистрат, а в последствие, вдясно — и този на по-второстепенния. Г. Кацарова (Принос към проучването на маронейските и тасоски тетрадрахми от II период — Археология, IV, 1962, кн. 1, с. 28) е установила, че при маронейските тетрадрахми с два монограма, левият е на магистрата с по-дълъг мандат, докато десният се сменя по-често, както е и при месамбрийските тетрадрахми. Според Ив. Карайотов (Съкровище от тетрадрахми на Месамбрия и Одесос от с. Рудник, Бургаски окръг — Нумизматика, кн. 1—2, 1976, с. 39), месамбрийските тетрадрахми от края на III в. и първата половина на II в. пр. н. е. са маркирани само с един монограм, в лявото поле или под престола. Средата на II в. пр. н.е. е предходният период, когато Месамбрия сече вече тетрадрахми, маркирани и с два монограма.

[6] Екземплярите само с един или без никакъв монограм са извънредно редки. Така например при 63-те екземпляра, илюстрирани или описани в разни статии или каталози, 61 са с два монограма, 1 с един монограм (Monnaies grecques antiques — Coll. S. Pozzi, Genève, 1920, pl. XXXV, 1054) и 1 без всякакъв монограм (Monnaies et Médailles S. A., Bâle, XII, 1969, liste 307, 6).

Съставителят на последния каталог пише за екземпляра без монограм, че същият вероятно е принадлежал към началните емисии на маронейските тетрадрахми от нов тип. Тук следва да изтъкнем, че и при тасоските тетрадрахми от този период срещаме извънредно рядко екземпляри без монограм. Обаче стилът, както на маронейския екземпляр, така и на тасоските тетрадрахми от този вид, не ни позволява да ги отнесем към началните емисии. Причината за липсата на монограм и при двата града е вероятно съвсем друга.

[7] B. Head, op. cit., p. 908—921.

[8] Ibidem, p. 911 et 913.

[9] Епитетът ΣΩΤΗΡ, или в женски род ΣΩΤΕΙΡΑ, се среща при монети от V в. пр. н. е. до императорската епоха включително. Така срещаме ΣΟΤΕΡ или ΣΟΤΗΡ (нимфа Химера) при дидрахми, сечени в Химера (Сицилия) през 472—413 г. пр.н. е. (B. Head, op. cit. p. 145); ΣΟΤΕΡ (Зевс) в Галария (Сицилия) при сребърни оболи и литре, към 460 г. пр.н.е. (ibidem. p.139); ΣΩΤΕΙΡΑ (Персефона) в Кизик (Мизия) при тетрадрахми откъм 400—280 г. пр. н.е. (ibidem, p. 526); ΣΟΤΕΙΡΑ (Артемида) в Сиракуза при електронови монети, сечени към 357—317 г.пр.н.е. (ibidem, p.178); ΣΩΤΗΡΕΣ (Персефона) при бронзови монети на Гиндарис (Сицилия) откъм 344 г, пр.н.е (ibidem. p. 189) ΣΩΤΕΙΡΑ (Артемида) при бронзови монети на Сиракуза откъм 310—304 г.пр.н.е.(ibidem, p.182); ΣΩΤΕΙΡΑ (Атина) при бронзови монети на Хипоний (Брутий) откъм 296 г. пр.н.е. (ibidem, p. 101); ΣΩΤΕΙΡΑ (Артемида) при бронзови монети на Акрагас откъм 287—279 г. пр.н.е. (ibidem, p. 123); ΔΙΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ при бронзови монети на същия град откъм 279—241 г. пр.н.е (ibidem, p.124); ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ при бронзови монети на Пергамон, сечени между 200 и 133 г. пр.н.е. (ibidem, p. 536); ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΡΑΚΩΝ при сребърни подражания на тасоските тетрадрахми от II период от второто десетилетие на I в. пр.н. е. (Г. Кацарова, Нови данни за датировката на тетрадрахмите на Тасос от втори период на монетосеченето му и на тракийските тетрадрахми от I в. пр.н. е. — ИАИ, XXVII, 1964, с. 142). През императорската епоха срещаме: ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ ΣΩΤ при бронзови монети на Tium (Витиния) (B. Head, op. cit., p. 518); ΣΩΤΗΡΙ ΑΣΚΛΗ при бронзови монети на Никея (Витиния) (ibidem, p. 516); CΩΤΕΙΡΑ (Хеката) при бронзови монети на Апамея (Фригия) (ibidem, p.667); ΚΟΡΗ ΣΩΤΕΙΡΑ при бронзови монети на Кизик (Мизия) (ibidem, p. 527).

Може би прави впечатление, че при посочените, в началото монети на Химера срещаме ΣΟΤΕΡ или ΣΟΤΗΡ, който епитет, от морфологична гледна точка, е от мъжки род, а придружава изображението на нимфата Химера. Обаче тази форма от мъжки род, вместо ΣΩΤΕΙΡΑ, може да придружава и богини; тя се среща също и в поезията, като прилагателно, придружаващо женско име, вж. Есхил, Агамемнон, 664; Еврипид, Медея, 360 и Електра, 993; Софокъл, Филоктет, 1471 и Едип цар, 81.

[10] Г. Кацарова, Колективна находка от тасоски тетрадрахми при с. Куклен, Асеновградско — Археология, III, 1961, кн. 4, с. 56.

[11] G. Le Rider, op. cit., p. 190, n. 1.

[12] За Одесос вж. Т. Герасимов, Култовата статуя на Великия бог Дарзалас в Одесос—ИВАД, VIII, 1951, с. 65—66; Принос към нумизматиката на Одесос—ИВАД, XI, 1960, с. 60; за Перга— B. Head, op. cit. p.702; за Александрия в Троада—ibidem p. 540 и 541; за Парион—ibidem, p.531; за Илион—ibidem, p.546; за Пергамон—ibidem, p.536. Според von Fritze, Corolla numismatica, 1906, 56, монетитес ΑΘΗΝΑΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ били сечени през 183 г. пр.н. е. в Пергамон във връзка с учредените в чест на Атина ΝΙΚΗΦΟΡΙΑ.

[13] Т. Герасимов, Култовата статуя..., пос. съч., с. 65—66; Принос към нумизматиката на Одесос. . ., пос. съч., с. 60.

[14] Според B. Pick, цитиран от Т. Герасимов (Култовата статуя..., пос. съч., с. 66, заб. 4) въпросните монети от Мала Азия, при които е споменато името на божеството са били сечени по повод освобождението на тези градове от царското господство.

[15] E. T. Newell, Royal Greek Portrait Coins, Racine, 1937, p. 62

[16] B. Pick, Die Antiken Münzen von Dacien und Moesien, Berlin, 1910, S. 520 и 525.

[17] G. Le Rider, op.cit., p.190, pl.IV, 53. Според същия автор, познатите му екземпляри от тези драхми били от издържан стил, както първите тетрадрахми от този период. Според нас обаче, ако това е вярно за екземпляра от Парижкия нумизматичен кабинет, посочен по-горе, този от SNG, B. Y. Berry, I, Macedonia to Attica, pl. 20, 523 поради стилови съображения е бил сечен по-късно.

[18] B. Head, op. cit., p. 251.

[19] Ibidem, p. 266.

[20] Varouha Christodoulopoulou, цит. от M. Thompson, A hoard from Northern Greece — ANS, New York, MN, XII, 1966, p. 60 и p. 61, бел. 4.

[21] M. Thompson, A hoard from Thessaly— ANS, MN, XI, 1963, p. 80.

[22] M. Thompson, A hoard from Northern Greece, op. cit., p. 61 и бел. 4.

[23] С буквата M, вж. Г. Кацарова, Колективна находка от тасоски тетрадрахми при с. Куклен. . ., пос. съч., таблиците на с. 55 и 57.

[24] Допускаме дори тази емисия да е била пусната между Киноскефале и 188/7 г. пр. н.е. когато Филип V отново окупирал тракийските градове до 183 г. пр.н. е.

[25] Вж. заб. 5.

[26] За тези с легенда ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ, вж. BMC, Thracia, p. 130, № 78—82. Трябва да добавим, че през последния период на своето автономно монетосечене, Маронея е сякла също и бронзови монети с глава на Аполон и глава на Херакъл, брадат (B. Head, p. cit., p. 251).

UN TÉTRADRACHME INÉDIT DE MARONÉE

A. Rogalski

(Résumé)

L'auteur publie un tétradrachme inédit de Maronée (fig. 4) de la dernière période du monnayage autonome de la ville. Cette monnaie comme type est identique aux tétradrachmes connus (fig.1) à la légende ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΣΩΤΗΤΟΣ ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ, a la seule différence que sa légende est ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ A cause du haut relief et du style soigné surtout de l'avers, l'auteur date cette émission du début de la dernière période du monnayage autonome de la ville c. a. d. vers 180 av. n. ére. Il considère qu'elle précède l'enrission à la légende avec l'épithète „Sôter". Il admet même possible qu'elle ait eu lieu entre Cynoscéphale (197) et 188/7 av. n.è., année à laquelle Philippe V a réoccupé, jusqu'en 183 av. n è., les villes thraces. Enfin l'auteur admet que la similitude des types des tétradrachmes maronéens et thasiens de cette période, le titre de „Sôter" attribué aux deux divinités (Dionysos et Héraclès) ont pour cause principale le libération des deux villes de la domination macédonienne et en partie syrienne (Antiochus III).

НАХОДКА ОТ РИМСКИ РЕПУБЛИКАНСКИ ДЕНАРИ ОТ С. КАРАВЕЛОВО, ПЛОВДИВСКИ ОКРЪГ

Юлиана Шулекова

В околността на с. Каравелово, Пловдивски окръг, при изкоп на канал, са намерени 36 сребърни денари от времето на Римската република и една драхма от Дирахион на Адриатическо море[1]. Монетите били открити разпръснати по земята, заедно със силно фрагментирано гърне, в което вероятно са били заровени. Находката се съхранява в сбирката на ГИМ — Карлово.

Типът на драхмата от Дирахион (инв. № 121) е: Лице: Δ—ΞΕΝΩΝ. Крава надясно, с обърната назад глава. Вляво — житен клас (обр. 1а). Опако ΔΥΡ/ΦΙΛ/ΛΙ/Α. Стилизиран растителен орнамент в двойна правоъгълна рамка (обр. 1б).

Застъпените в нашата находка денари са познати в нумизматичната литература и за да се избегне излишното им описание, прилагаме само кратка таблица[2] (обр. 2). Монетите са определени по Sydenham[3]. (табл. по Сиденхам).

От таблицата се вижда, че от II в. пр.н. е. в находката имаме 18 екземпляра. От I в. пр. н. е. имаме 17 монети, най-късните от които са сечени в 60 г. пр.н.е. Поради силно корозиране една монета не е определена.

В находката от с. Каравелово се срещат 5 назъбени денари, които принадлежат към извънредните военни емисии, пуснати след закона Plautia Papiria (89 г. пр. н. е.), с който се е разрешавало посягането върху запасите от метални ключета, съхранявани в Aerarium'а за отсичането на нови монети[4].

Най-ранните монети от нашата находка са тези от 145—138 г. пр.н. е., след което постъплението на монети, с малки прекъсвания, е почти редовно. Към това време се определя и началото на търговския обмен между Тракия и Римската република[5]. Най-вероятно е римските републикански монети от тази епоха и по-късно да са проникнали у нас по търговски път.

Постъпленията на монети от I в. пр.н. е. са по-нередовни. Хиатусът 72—69 г., засвидетелствуван в находките от Мизия[6] (Плевен и Оходен), Черноморието,[7] Тракия [8], и Македония[9] е отбелязан и в находката от с. Каравелово. В последната липсват монети от този период, обстоятелство, което се обяснява с наказателните походи на римските войски в Тракия под предводителството на М. Лукул.

Най-късните монети са сечени към средата на I в.пр. н. е., което показва, че находката е била заровена наскоро след тяхното постъпление. Тук, с известна резерва, бихме могли да свържем заравянето на монетите със събитията, станали през 53 г. пр. н. е.[10]

В находката се срещат и контрамаркирани монети. Контрамарките са били поставяни обикновено върху лицевата страна на монетата и порядко върху обратната[11]. От 36-те денари от с. Каравелово само 5 имат върху своята лицева страна контрамарки.

1. Първата контрамарка е с форма на бастунче (обр. 4а). Такъв вид контрамарка се среща в находката от с. Каравелово, както и в тази от Прешова, Чехия[12]. Монетата е сечена през 133—126 г. пр. н. е. Контрамар-

кирането е извършено след 126 г. пр. н. е

2. Знакът с форма на римска цифра V (обр. 4б) се среща в находката от с. Каравелово, Пловдивско върху денари, сечени през 119—110 г. пр. н. е.; Оходен, Врачанско — 75 г. пр. н. е.; Православ — 58 г. пр. н. е.; Медово—2 пъти—49, 36 г. пр. н. е.[13]

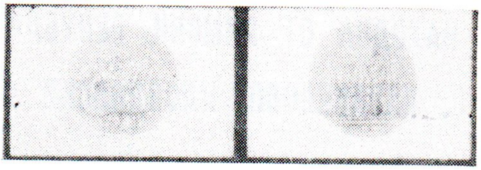

Обр. 1 Драхма от Дирахион

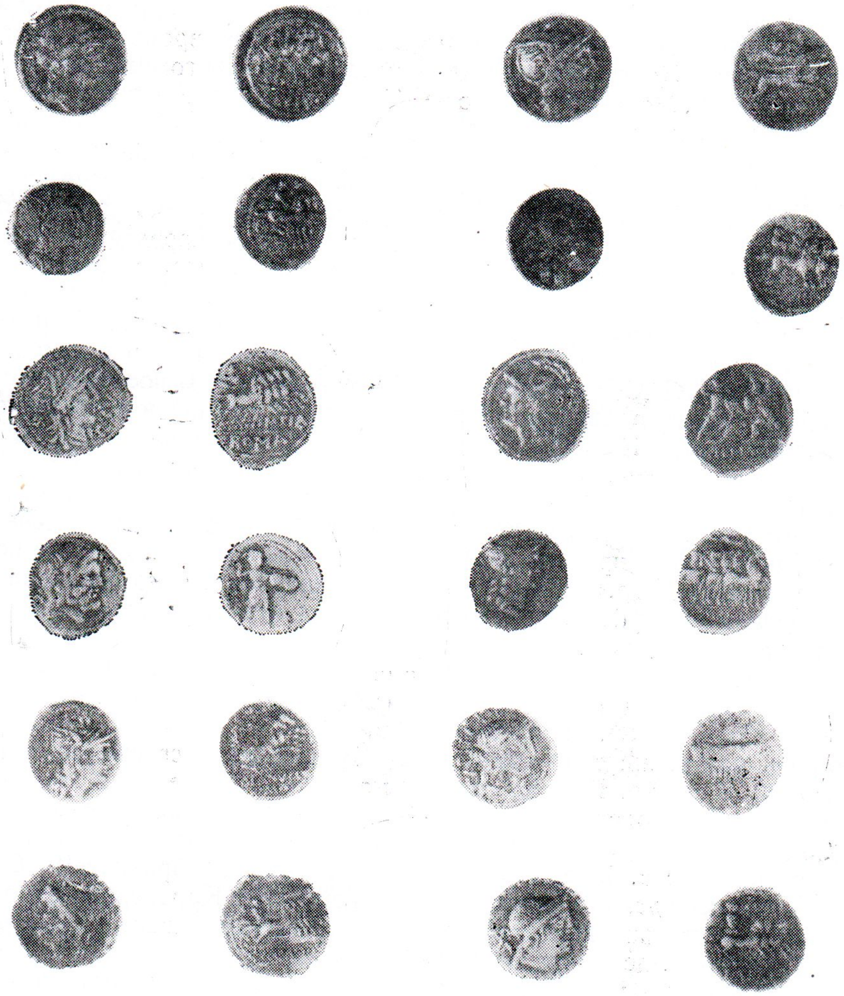

Обр. 2 Римски републикански денари от с. Каравелово, Пловдивски окръг

№	Монетни магистрати	Фамилия	Датировка пр. н.е.	Библиография	Брой	Контрамарки	
1.	Natta	Pinaria	145—138	Syd. 390	2		
2.	Aurelins Rufus	Aurelia	137—134	Syd. 409	1		
3.	C. Plutius	Plutia	137—134	Syd. 414	1		
4.	C. (Porcius) Cato	Porcia	137—134	Syd. 417	1		
5.	P. (Aelius) Paetus	Aelia	133—126	Syd. 455	2	1—обр. 4а	
6.	L. Minucius	Minucia	133—126	Syd. 470	1		
7.	M. Aburius Geminus	Aburia	120	Syd. 487	1		
8.	T. Quinctius (Flamininus)	Quinctia	119—110	Syd. 505	1	1—обр. 4б	
9.	L. Porcius Licinus	Porcia	112—109	Syd. 520	1		
10.	L. Pomponius	Ponponia	112—109	Syd. 522	1		
11.	C. Fonteius	Fonteia	109	Syd. 555	1		
12.	Q. Curtius, M. (Junius) Silanus	Curtia, Junia	108—107	Syd. 537	1		
13.	Appius Clandius, T. Mallius		106	Syd. 570	1		
14.	L. Flaminius Cilo	Flaminia	106—105	Syd. 540	1		
15.	P. (Porcius) Laeca	Porcia	104	Syd. 571	1		
16.	L. (Cornelius) Scipio Asiagenus		101	Syd. 576	1		
17.	L. (Appuleius) Saturninus	Appuleia	100—97	Syd. 578	1		
18.	Q. (Minucius) Thermus	Minucia	96—95	Syd. 592	1		
19.	D, Junius Silanus	Junia	90—89	Syd. 646	2		
20.	Q. Titius	Titia	88	Syd. 691	1	1—обр. 2—д	
21.	L. Titurius C. f. Sabinus	Tituria	88	Syd. 699	1		
22.	Mn. Fonteius C. f.	Fonteia	84	Syd. 724	1		
23.	L. (Cornelius) Sulla, L. Manlius	Cornelia	82—81	Syd. 756	1		
24.	C. Marius C. f. Capito	Maria	79	Syd.744-b	1		
25.	C. Naevius Balbus	Naevia	78—77	Syd. 769	1		
26.	L. Procilius	Procilia	78—77	Syd. 771	1		
27.	Q. C. M. P. (Quintus Caecilius Metelus Pius)		77	Syd. 750	1		
28.	M. Volteius	Volteia	76	Syd. 777	1		
29.	(M. Nonius) Sufenas	Nonia	63—62	Syd. 885	1	1—обр. 2—г	
30.	(Q. Caepio) Brutus	Junia	60	Syd. 906	1		
31.	Анонимни монети сечени към средата на I в. пр. н. е.			р. 77, 226	2	1—обр. 2—в	
32.	Неопределена монета				1		

Таблица по Сиденхам

Обр. 3 Контрамаркирани римски републикански денари от с. Каравелово, Пловдивски окръг

Контрамаркирането е било извършено вероятно след 36 г. пр. н. е.

3. Знакът с форма на полукръг (обр. 4 г) се среща в находката от с. Каравелово, Пловдивско върху денари, сечени през 63—62 г. пр. н. е.; Оходен — 68 г. пр. н. е.; Медово — 49—48 г. пр. н. е. Православ— 106—105 г. пр. н. е.; Штримба[14] — 3 пъти — 106—105 г. пр. н. е.; 80 г. пр. н. е., 49—48 г. пр. н. е.; Сф. Георгие[15] — 7 пъти — 88, 83, 80, 44, 41 г. пр. н. е. Контрамаркирането е станало вероятно след 41 г. пр. н. е.

4. Знакът с форма на малко незавършено кръгче (обр. 4в) се среща в находката от с. Каравелово, Пловдивско върху денари, сечени към средата на I в. пр. н. е.; Оходен—32—31 г. пр. н. е.; Медово— 2 пъти—90, 89, 29—28 г. пр. н. е.; Православ — 17 г. пр. н. е.; Штримба — 3 пъти — 135—126, 79—69 г. пр. н. е; Сф. Георгие — 7 пъти — 133—126, 88, 82—31, 61, 42, 41 г. пр. н. е. Контрамаркирането е станало след 17 г. пр. н. е.

5. Знакът с форма на двойно очертан остър ъгъл (обр. 4д) се среща в находката от с. Каравелово, Пловдивско—88 г. пр. н. е. Контрамаркирането е станало след 88 г. пр. н. е.

И така имаме монети, контрамаркирани след 126; 88; 41; 36 и 17 г. пр. н. е.

Контрамаркираните монети в находката от с. Каравелово. Пловдивско са още едно доказателство за това, че римските републикански монети са подпечатвани с еднакви знаци. Тези знаци се срещат в находките от България, Румъния и Чехия.

ЛИТЕРАТУРА

---

[1] Т. Герасимов, Монетни съкровища, намерени в България през 1958 и 1959 г.— ИАИ XXV, 1962, с. 232.

[2] Изказвам благодарност на С. Димитрова

за напътствията при проучване на находката.

[3] E. M. Sydenham, The Coinage of the Roman republic, London, 1952, p. 14.

[4] Й. Юрукова, Една находка от републикански денари от черноморското крайбрежие—ИВАД, XIV, 1963, с. 41.

[5] Т. Д. Златковская, Мезия в I—II в. нашей еры, М., 1951, с. 25.

[6] Е. Генова, Две находки от римски републикански денари от Плевенски окръг—Археология IX, 1967, кн. 4, с. 55; С. Димитрова, Съкровище от римски републикански монети от с. Оходен, Врачански окръг—Археология XIV, 1972, кн. 2, с. 23.

[7] Й. Юрукова, цит. съч.

[8] Д. Николов, Колективни находки от римски и републикански монети в Старозагорско—ИАИ, XXVII, 1964, с. 153—180.

[9] Y. Varoucha-Christodoulopoulou, Acquisitions de musée numismatique d'Athènes — BCH, LXXXVI, 1960, p. 496; BCH, LXXXVII, 1962, p. 423.

[10] С. Димитрова, цит. съч., с. 25.

[11] С. Димитрова, Контрамаркирани римски републикански монети от с. Оходен, Врачански окръг — Археология XIV, 1972, кн. 4, с. 41.

[12] E. Kolnikova, Hromadny̌nalez rimskych mincĭz Prešova ajeno numizmaticko-historickỳ vỳznam-Slovenskà numizmatika, I, Bratislava, 1970, p. 28—83.

[13] Д. Николов, цит. съч. с.

[14] B. Mitrea, Legâturi comerciale geto-dacilor din Muntenia cu Republica Romană, reflectate în descoperiri monetare.(Tezaurul de la Strîmba, r. Tirgoviste) —SCN, II, 1958, p. 123—238.

[15] S. Zoltan, Un tezaur de monede republicane romane găsit la Sf. Gheorghe (Jud. Covasna) — SCN, IV, 1968, p. 363—372.

TROUVAILLE DE DENIERS REPUBLICAINS DE KARAVELOVO, REGION DE PLOVDIV

J. Choulekova

(Résumé)

L'auteur publie une trouvaille monétaire, composée d'un drachme de Dirachion et de 36 deniers républicains de Karavalovo, dans la région de Plovdiv.

18 des monnaies datent du IIe siècle av. n. e.; 17— du commemcement du Ier siècle av. n. e., une monnaie reste indeterminée, étant fortement abimée par la corrosion. La trouvaille contient 5 monnaies surfrappées.

СТЪКЛЕНА ФАЛЕРА С ПОРТРЕТ НА МЛАДИЯ ДРУЗ

Александра Димитрова

Между редките и извънредно интересни находки от римския град Нове и неговата околност безспорно трябва да причислим една стъклена фалера с портретно изображение на млад мъж.[1] При откриването фалерата е била чукната, а отчупената част—загубена. По този начин до нас е достигнала само по-голямата част от горната лява половина. Направена е от двупластно тъмносиньо стъкло[2], диаметър 0,039 м, дебелина 0,007 м. Ръбът покрая е изтънен. В стъклената маса има малки, едва забележими шупли. Повърхността е силно изтрита. Запазената част ни представя глава на млад мъж, леко обърната наляво, с дълбоки, широко отворени очи, отдалечени едно от друго от широките вътрешни дъги на веждите. Погледът е неопределено отправен напред. Устата е малка, с тънки, леко отпуснати устни. Малката и заострена брадичка е издадена напред, а подбрадната част е заоблена. Косите са предадени в строга схема от плоски вълнообразни кичури, разположени свободно един от друг. Над челото те се спускат във вид на гъсти пламъкообразни езици, образуващи права линия (обр. 1, 2).

В полето отляво, върху рамото и успоредно на брадата е поставена леко наклонена детска главичка, полуобърната напред, запазена над брадата и устата.

Иконографските и стилови особености на представения мъжки бюст върху новооткрития стъклен медалион, показват характерните портретни черти на представителите на Юлиево-Клавдиева-

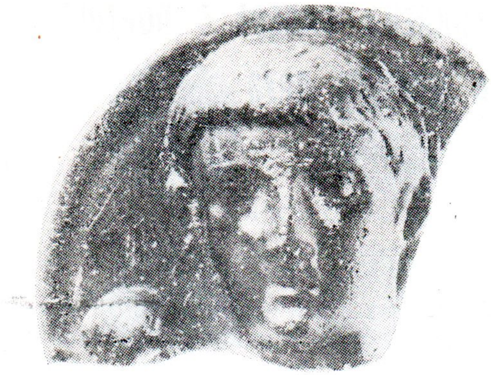

Обр. 1 Стъклен медалион от Нове

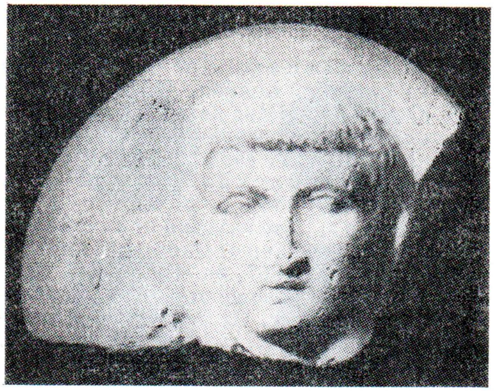

Обр. 2 Гипсова отливка на медалиона

та династия.[3] По своята форма, изображение и предназначение, находката от Нове принадлежи към т.н. камеообразни медалиони от тъмносиньо стъкло.[4] Последните са събрани и исторически интерпретирани в две студии на А. Алфьолди[5]. Преди него с тези редки находки се занимават Бартел[6], Дрексел[7] и Курциус[8]. Съобразно стиловите особености и иконография Алфьолди ги групира в XI типа. Всички те се поставят в строго определени хронологически граници между 19 и 23 г. от н. е. и образуват характерна група паметници, предназначени да утвърждават и пропагандират личността и авторитета на представителите на Юлиево-Клавдиевата династия[9].

Стъклените медалиони (фалери), като отличителен знак са изпълнявали ролята на ордени, раздавани за военни заслуги на изтъкнати пълководци и военачалници[10]. Централното място върху лицевата им страна е заето обикновено от бюста на млад мъж. Върху четири медалиона е представен бюст на жена, а върху един единствен — глава на Медуза[11]. Между медалионите с мъжки бюст се разграничават четири типа: 1. Бюст на млад мъж в ризница и наметало; 2. Същото изображение, придружено от две детски главички, поставени високо над раменете; 3. Бюст на воин, придружен от три детски главички (две от тях са опряни на раменете му, а третата — на гърдите); 4. Същото изображение със звезда над детските главички[12].

Макар и частично запазен, медалионът от Нове показва характерните особености на тип III по Алфьолди (бюст на воин с три детски главички). Той е представен в находки от Рейнгьонхайм, Поетовио[13], Виндониса[14]. Иконографските и стилови особености на този тип са детайлно изследвани от Л. Курциус, който е на мнение, че представените изображения са на Стария Друз и на трите му деца — Германик, Ливила и Клавдий[15]. Няколко десетилетия по-късно А. Алфьолди преразгледа тази група паметници и изтъкна, че върху интересуващия ни тип медалиони е представен не Старият, а Младият Друз.

Юлий Цезар Друз е син на Тиберий. Той умира в 23 г. от н. е. Върху медалиона той е представен заедно с двамата си синове — близнаците Тиберий и Германик, родени в 19 г. от н. е. и с дъщеричката си Юлия, родена в 14 г. Тези обстоятелства поставят изработката на интересуващите ни медалиони-ордени в годините 19 и 23. Изображенията с две детски главички се свързват също така с личността на Младия Друз, представен с двамата си невръстни близнаци.

Ако датировката на другите „емисии“ днес основателно се критикува поради стилови различия, то определението и датировката на тип III се смятат за обосновани. Алфьолди приема, че в основата на всички типове лежи образът на Младия Друз[16]. С изключение на Кьолнския екземпляр обаче, където лицето е обърнато в 3/4 наляво, в останалите примери от Ксантен, Нимвеген, Бруг и Генуа лицата са представени фронтално, носът е силно извит. В третирането на чертите на лицето, се забелязва друг подход[17]. Липсва мекият овал на лицето, характерен за тип III. Напоследък Х. Юкер, публикувайки един стъклен медалион от Аквилея с бюст на млад принц го свързва с Юлий Цезар Неро и го датира между 37 и 41 г. от н. е.[18]. И наистина, ако сравним това изображение с портретния бюст от нашия медалион, не бихме могли да не забележим различния начин в представянето на лицето. Още по-силно тези различия са изразени в стъкления медалион от Ермитажа[19], където е представен мъж в зряла възраст, а не младеж, който в никакъв случай не би могъл да се свърже с Младия Друз. Съпоставен, медалионът от Нове рязко се разграничава от последните. Като иконография и композиция той плътно се включва в тип III на Алфьолди и заедно с тях образува единна стилова група. Подобно на останалите медалиони от тази група, върху медалиона от Нове е имало също три детски главички (в случаите, където главичките са само две, те са поставени високо над рамото и фронтално отпред, а не опряни на рамото, както е в нашия случай).

Благодарение на находките от Рейнгьонхаим и Виндониса днес ние разполагаме със сигурни данни за устройството на тези медалиони-ордени. Рамката, в която стъклената фалера е била монтирана, е изработена от цяла бронзова пластинка с кръгла форма и гнездо в средата за прикрепяне на последната (обр. 3). На гърба е прикачена масивна тясна лента. В разширения и горен край, който не излиза извън ръба на пластинката, има две дупки за нанизване на ремъка

Обр. 3 Стъклена фалера от Рейнгьонхаим

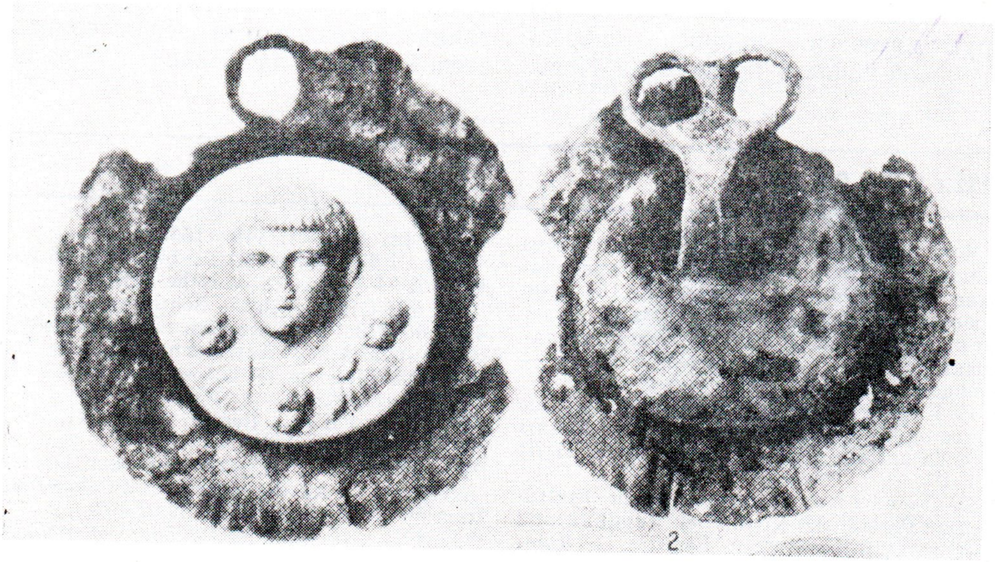

(обр. 3а). Някои надгробни плочи с изображения на воини показват как орденът е бил носен отпред на гърдите.[20]

Досега са известни над 30 медалиона-ордени. По-голямата част от тях са намерени в Рейнската област, северната погранична област на Дунава и в Британия[21]. В Испания, Франция, Северна Африка и Гръцкия Изток такива медалиони засега липсват[22]. Р. Нол очертава като крайна източна граница на тяхното разпространение Емона —Поетовие — Карнунтум[23].

Макар и частично запазен, медальонът от Нове е изключителна находка. Той е единствен засега паметник от този вид ,намерен в нашите земи. Откриването му в провинция Мизия внася съществени изменения в досегашните представи за ареала на разпространение на тези отличителни военни знаци. Както се вижда, границата се измества много по-наизток.

Още първите изследователи обърнаха внимание върху серийното производство на стъклените медалиони, предназначени за нуждите на Рейнската армия,което ги лишава от значителни художествени достойнства. Това обстоятелство, обаче, не намалява в никакъв случай тяхното историческо значение. Новата находка поставя и редица други интересни въпроси, свързани с най-ранната история на Нове. В същото време трябва да отбележим, че тази находка не е изолирано явление. От Нове е известна и една гема с портрет на млад принц от Юлиево—Клавдиевата династия.[24] В района западно от крепостните стени на Нове, при обработване на земята, са откривани многобройни находки, свидетелство за продължителен поселищен живот, от I до VI в. Изключителен интерес представляват находките от вносна тера сигилата, която с характерните си форми е сигурен датировъчен материал. Част от съдовете имат североиталийски произход и се датират в средата на I в. от н. е., т. е. преди трайното установяване на I Италийски легион в Нове през 69 г. от. н. е. Известно е обаче, че през тридесетте години на първи век между Дунава и Балкана е имало помощни войски, които са участвували в потушаването на тракийското въстание от 26—27 г.[25] Вероятно тогава високото военно отличие — стъкленият медалион от Нове — е било връчено като награда на някой римски ветеран от армията на Клавдий. Такъв е случаят с медалионите с образа на Друз, намерени в Поетовио и Ксантен. Намирането на такива ранни находки извън крепостните стени на града поставя и въпроса дали тук не трябва да търсим най-ранния, изграден от дървен материал, военен лагер на Нове?

ЛИТЕРАТУРА

[1] Медалионът ни беше предаден от Коста Николов Костов, намерил го при прекопаване на лозето си, разположено на 150—200 м югозападно от Западната порта на Нове. От същото лице са предавани и други находки в Градския исторически музей — Свищов.

[2] F. Fremersdorf, Bulletin van de Vereeniging tot be Bevordering der Kennis van de antieke Beschaving 10, 1935, Hefft 1,1 ff.

[3] L. Curtius, Ikonographische Beiträge zum Porträt der Römischen Republik und der Julisch-Claudischen Familie — Röm. Mitt. 49, 1934, S. 119—156.

[4] Curtius, Röm. Mitt., 50, 1935, S.260

[5] A. Alföldi, Römische Porträtmedaillons aus Glas — Ur — Schweiz XV, 1951 4, S.66—79; ders. Zu den Glasmedaillons der militärischen Auszeichnungen aus der Zeit des Tiberius — Ur — Schweiz XXI, 1957, S. 80 ff.

[6] W. Barthel, Ber. d. RGK VII, 1912 (1915), 189 ff.

[7] F. Drexel, Ein Bildnis der älteren Agrippina — Antike Plastik. W. Amelung zum 60 Geburtstag, 1928, S. 67—72

[8] Curtius, Röm. Mitt., 50, 1935, S.266

[9] Alföldi, Ur—Schweiz XV, 1951, 4, S. 76 ff.

[10] Drexel, op. cit., S. 71—72

[11] R. Wiedemer — W. Kramer, Ein römische Glasmedaillon mit Metallrahmen aus der Kirche in Windisch — Gesellschaft pro Vindonissa, 1964 (1965), S.42, Abb.12

[12] Barthel, op. cit., S. 192, Abb. 101

[13] Alföldi, op. cit., S. 71, Taf. II, 1, 5

[14] Wiedemer — Kramer, Op. cit., S. 39, Abb. 10

[15] Curtius, Röm. Mitt., 50, 1935, S. 266

[16] Alföldi, op. cit., 75 ff.

[17] Alföldi, op. cit., S.69, Taf. I, S.73, Taf. III

[18] H. Jucker, Die Glasphalerae mit dem Porträt des Nero Iulius Caesar — Schweizer Münzblätter 25, 1975, Heft 99, S.60

[19] Приятно ми е да изкажа благодарност на О. Я. Неверов, който беше любезен да ми изпрати снимка на медалиона от Ермитажа, а също така и отпечатък от статията на Х. Юкер.

[20] Alföldi, Ur—Schweiz XV, 1951, 4, S. 76, Abb 44

[21] Alföldi, op. cit., 70 ff; R. Noll, Zwei unscheinbare kleinfunde aus Emona — Arheološki vestnik XIX, 1968, S. 82

[22] Jucker, op. cit., S.50

[23] Noll, op. cit., S.80

[24] А. Димитрова, Две портретни изображения върху геми от римската епоха — Нумизматика, 1970, 3, с. 11—15

[25] Б. Геров, Романизмът между Дунава и Балкана I — ГСУИФФ XV, 1948/1949, кн. 4, с. 9 сл., с. 40 сл.

PHALÈRE EN VERRE AVEC LE PORTRAIT DU JEUNE DRUSUS DE NOVE.

A. Dimitrova

(Résumé)

L'auteur publie un médaillon rareen verre bleu-marine, trouvé à l'ouest de l'enceinte de Nove. La partie conservée représente la tête d'un homme — jeune, légèrement tournée à droite (fig. 1 et 2). A gauche, sur l'épaule et parallèlement au menton est posée une tête d'enfant. D'après des représentations analogues, l'auteur déduit que sur la phalère est représenté le jeune Drusus avec ses enfants Tibérius, Germanicus et Julia (Fig. 3 et 3a). Par son style et ses particularités iconographiques le médaillon de Nove correspond au type IV d' A. Alföldi et peut être daté entre 19 et 23 de n. e. De tels médaillons-décorations étaient donnés aux chefs d'armée romains pour leurs services rendus á l'Empire.

La trouvaille soulève des problèmes importants concernant l'histoire précoce de Nove

---

ПЕТ НОВИ АНГЛИЙСКИ ЮБИЛЕЙНИ МОНЕТИ

Боряна Русева

През 1979 година остров Ман, Великобритания, чествува хиляда години от създаването на най-стария британски парламент —Тинвалдския, който предшествува с около три века парламента в Уестминстър. Този юбилей се ознаменува и с отсичане и пускане в обръщение на пет нови английски крони, т. н. „пет крони на Ман".

Емисията ще се състои от следните комплекти:

1. Комплект платинови монети, проба[4], сто броя.
2. Комплект златни монети за износ, от 22 каратово злато, проба[4], триста броя;
3. Комплект сребърни монети, проба[4], 10 000 броя;
4. Комплект сребърни монети, ви[2], 25 000 броя;
5. Комплект специални библиотечни медно-никелови монети, 100 000 броя.

Лицевата страна на петте нови крони (обр. 1) е еднаква. Върху нея е представено изображението на кра-

ISLE OF MAN
ELIZABETH II
1979

Обр. 1 Лицева страна на петте нови юбилейни крони от Ман

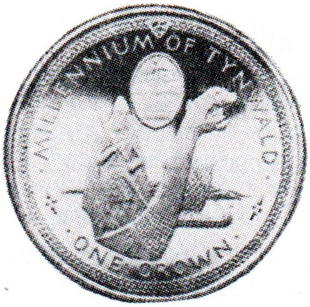

Обр. 2 Обратна страна на първата крона

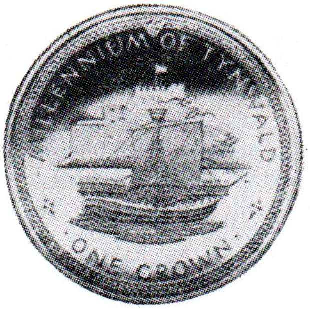

Обр. 3 Обратна страча на втората крона

лица Елизабет II в профил, надясно, около което е гравиран надписът: ISLE OF MAN/ ELIZABETH II. Под профила на кралицата се чете годината 1979.

Всяка от петте крони върху обратната си страна символизира найважните исторически събития от историята на острова в рамките на два века. Така, опакото на първата крона представя релефи, характеризиращи периода XI—XII в., озаглавен „векът на Викингите“. Опакото на втората крона съдържа образи, символизиращи периода XIII—XIV в.,озаглавен„шотландско и английско нашествие“. На обратната страна на третата крона се виждат изображения, характеризиращи периода XV—XVI в., наречен „Стенли — лордове на Ман и графове на Дерби“. Четвъртата крона има на обратната си страна релефи, символизиращи периода XVII—XVIII в., озаглавен „Гражданска война и реставрация“. На петата монета опакото съдържа образи, характеризиращи периода XIX—XX в., наречен „съвременната навигация и движението за спасителни лодки“.

Върху обратната страна на първата крона (обр. 2) е представен норманския герой Готфрид Кровън, стъпил върху викингска безпалубна ладия, чийто нос е украсен с драконова глава. На фона е представен остров Ман с хълма Тинвалд. Наоколо е гра-

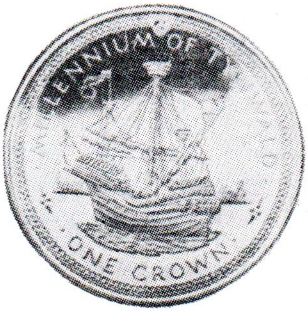

Обр. 4 Обратна страна на третата крона

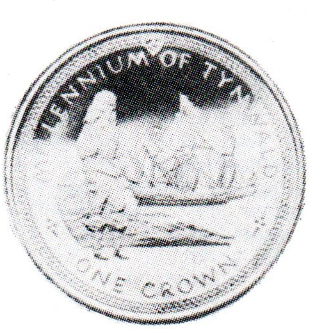

Обр. 5 Обратна страна на четвъртата крона

виран надписът: MILLENNIUM OF TYNWALD/ONE CROWN. Полето на монетата е опасано от келтска верига, чиито краища се опират в миниатюрния герб на Ман—трискелиона.

Цялата група от изображения е свързана със завоеванията на норманите (XI—XII в.). Тогава островът става център на голяма държава, обхващаща Западните Хебридски острови, Северен Уелс, Нортъмбрия и част от Ирландия.

Върху обратната страна на втората крона. (обр.3) е представено изображението на крепостта Рушън, а пред нея малка английска рибарска лодка, типична за плавателните съдове през XIII—XVI векове, кръстосвали морето между острова и сушата. Този период от историята на Ман се характеризира с непрекъснатите борби за надмощие между англичани и шотландци. Около релефите четем същия надпис, както на първата крона. Полето е опасано от келтска верига, сключена от герба на Ман.

През XV—XVI векове владетели на острова са членовете на фамилията Стенли, графовете на Дерби от 1485 г.

На остров Св. Майкъл, изобразен върху обратната страна на третата крона (обр. 4), сър Джон Стенли ратифицира законите на Ман в 1429 г.

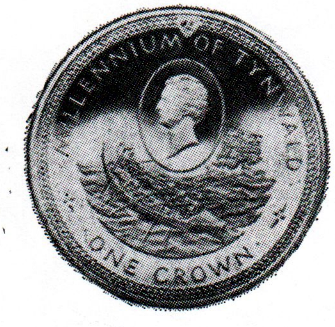

Обр. 6 Обратна страна на петата крона

Фламандските въоръжени търговски кораби от типа, представен на обратната страна на третата крона пред остров Св. Майкъл, са често явление в пристанищата на Ман през XV—XVI векове. Около релефите четем същия надпис, както на първата и втора крони. Полето на монетата е опасано от келтска верига, сключена от герба на манските владетели.

Опакото на четвъртата крона (обр. 5) съдържа образи, свързани с историята на Ман в периода XVII—XVIII векове. Това е времето на Гражданската война, когато властта на фамилия Стенли е предадена на републиканците и периода на реставрацията на Стюартите — възтановяването на кралската власт.

Върху обратната страна на тази монета е представен образът на английски воин-роялистки офицер от периода на Гражданската война, на фона на острова и на кораб, символизиращи разигралите се драматични събития. Наоколо се чете същият надпис, както на горните монети. Полето е опасано от келтската верига, сключена от герба на Ман.

Най-значителният принос на острова за съвременната навигация (XIX—XX в.) — „движението за спасителни лодки" е свързано с личността и името на сър Уйлиям Хилари (1823 г.). Неговият образ е представен върху обратната страна на петата крона (обр. 6) над една конкретна сцена, свързана със спасяването на удавници в морето — спасителната лодка, използувана за тези цели покрай британските брегове през XIX в.

Новите юбилейни монети са с диаметър 38,60 мм и тегло 28,28 грама.

Всичките пет крони се отличават с висок стандарт на изработка. Релефните образи са изработени с голяма прецизност на всеки детайл. Матирани, те се открояват красиво на огледалния фон.

ИЗ НАШИТЕ НУМИЗМАТИЧНИ СБИРКИ

МОНЕТИТЕ В ГР. СТРАЖИЦА, В. ТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

Хараламби Проданов

Стражица се намира на границата между В. Търновски и Търговишки окръзи. По време на римското владичество по нашите земи през землището е минавал важен стратегически път, свързващ Никополис ад Иструм с Маркианопол. В долината на Голяма река, на този път е имало попътна станция. В района на града и близките села и сега съществуват останки от някакви римовизантийски крепости.

В продължение на много години по тези места са намирани единични и колективни монетни находки. Последните са доказателство за активния стопански живот и за оживената монетна циркулация в този край през античността и средновековието. Някои от тези исторически паметници се съхраняват в градската музейна сбирка, а други, поради слабия интерес в миналото, са разпиляни от частни лица, златари и сарафи.

Между нумизматичните материали важно място заема колективната находка от 250 римски императорски денара от I—III в., намерена през 1925 година в местността Гьорлека. В тази местност и досега се забелязват останки от антични сгради. В продължение на години монетите от тази находка са били разпръсквани между частни

Обр. 1 Монетно съкровище от римски републикански денари от I — III в.

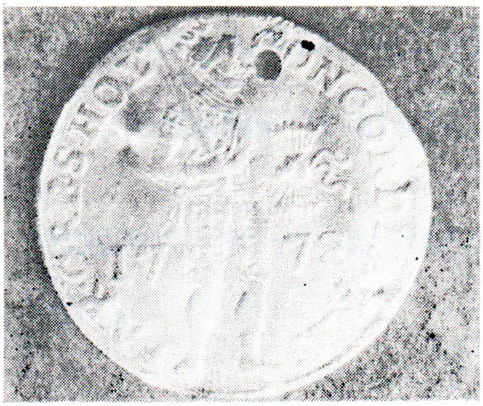

Обр. 2 Холандски гулден

лица — приятели или роднини на намервача. През 1972 година авторът на това съобщение попада на останалите 120 монети и ги закупува за музейната сбирка в града (обр. 1).

Постъпилите в музея монети се разпределят по следния начин. Най-ранната монета е един силно изтрит римски републикански денар. Веспасиан (69—76) е представен с 5 денара; Домициан (81—96) — с 6; Траян (97—117) — 16; Адриан (117—138) — 20: Елий Цезар (136—138) — 1; Ант. Пий (138—161) — 9; Фаустина Стара — 8; М. Аврелий (161—180) — 7; Луц. Вер — 3; Фаустина Млада — 2; Луцила — 1; Комод (176—192) — 7; Криспина — 2; Септ. Север (193—211) — 7; Каракала (198—217) — 7; Плавтила — 1; Елагабала (218—222) — 7; Сев. Александър (222—235) — 4; Юл. Меза — 1 и Гордиан III (238—244) — 6. През 1977 г. при изкопна работа в същата местност Гьорлека било намерено малко съкровище от 11 антониана от Филип баща (244—249).

В музея се съхраняват и колониални бронзови монети, сечени в Никополис ад Иструм, Маркианопол, Адрианопол и Дионисопол. Тук се пази и малко гърненце, съдържащо 25 бронзови монети. То също е било намерено при случайна изкопна работа през 1960 г. в околностите на с. Владислав. Находката съдържа 14 монети на Никополис ад Иструм, чиито останки се намират на около 40 км от гр. Стражица. Тези монети се разпределят така — 5 бр. на Септ. Север; 2 — на Каракала; 1—с образите на Каракала и Гета; 1 — на Юл. Домна; 1 на Плавтила, 3 на Макрин (217—218) и 1 на Елагабала. В същата находка има и 11 монети на Маркианопол. От тях 1 е на Ант.Пий;2—на Септ. Север;2—на Каракала; 4 — на Сев. Александър и 2 броя, поради лоша запазеност, са неопределени. В същата местност Каин дере при реголване през 1962 г. били намерени на куп 175 римски императорски денара от II в. Находката е постъпила в сбирката на ОИМ, Велико Търново. В землището на Стражица са намирани като случайни находки много бронзови колониални монети главно в местностите Кичук дере и Казъл дере. От тях в музея на Стражица са постъпили 9 бр. неопределени поради лошо състояние, монети. Съхраняват се в добро състояние 3 монети — на Адрианопол, с имената и образите на Каракала (2 бр.) и на Гордиан III (1 бр.). Има и една добре запазена монета на Макрин (217—218), сечена в Дионисопол.

В музейната сбирка в Стражица има и няколко добре запазени медни римски монети от III—IV в.

През 1956 г. в местността Гьорлека, при оран с плуг, било намерено съкровище, съставено от около 12000(35 кг)медни византийски монети от XII в. Монетите са били поставени грижливо в голям меден съд. Почти всички екземпляри с имената и образите на Мануил I Комнин (1143—1180), Исак II Ангел (1185—1195) и Алексий III Ангел (1195—1203) са много добре запазени. Съкровището е укрито вероятно по време на въстанието на Асен и Петър от някой ковчежник, изплащащ заплатите на войниците. То е постъпило в сбирката на ОИМ — Велико Търново. Само 50 екземпляра са били предадени на музея в гр. Стражица.

В землището на града многократно са намирани златиците на Никейския император Йоан III Ватацес (1222—1254). Засега от тях сме регистрирали повече от 20 случая на такива единично намирани монети.

От времето на османското робство се намират също значителен брой монети. Най-старата от тях е сребърно акче с диаметър 18 мм и тежина 1,115 г. Сечено е от Султан Мурад I, царувал от 1362 до 1389 година. Тази монета е намерена в местността Абазалъка, където е имало черкезко село.

В музея се съхранява колективна находка от сребърни турски акчета от края на XIV и началото на XV век. Тя се състои от 123 монети от Баязид I, сечени през 1389 г. и 27 монети от сина му Сюлейман, сечени през 1403 година.

Големите количества златни и сребърни монети на редица западноевропейски страни, циркулирали на пазара успоредно с монетите на султаните като разменни средства, проникнали и в Стражица. Тук се намират сребърни талери на австрийските императори от XVI до XIX век, талери на Рагуза, златни холандски гулдени от XVIII век (обр. 2), сребърни полски монети на Сигизмунд III, руски монети и други.

Тази монетна циркулация говори за активен стопански живот по тия места през различните исторически епохи.

ЙОРДАНКА ЮРУКОВА. „24 МОНЕТИ И ПЕЧАТИ ОТ БЪЛГАРИЯ“, С., 1978, 47 С. С 48 РЕПРОДУКЦИИ

Я. Янев

Книгата „24 монети и печати от България“ със своите богати илюстрации, обобщителна уводна част и каталог, запознава читателя с едни от най-интересните антични и средновековни монети, съхранявани в сбирките на народния Археологически музей.

При това, както сам авторът отбелязва, подбраните от него 24 образци (число, строго определено от издателството), „бележат най-характерните етапи в развитието на античното и средновековно монетно изкуство“. Някои от тях са непубликувани, а други до неотдавна се били третирани като фалшификати.

В началото на своето изложение авторът отделя специално внимание на монетите, сечени от тракийското племе дерони, чийто стилови особености са характерни за архаичната пластика.Представени са два тетрастатера на деронитe от началото и първата половина на V в. пр. н. е. (по I серия на Реймонд, където статерът тежи 9,82 г). Показан е и статер на едно малко познато тракийско племе тинтени,живяло между реките Вардар, Струма и Места. Описанията на монетите са направени стегнато и лаконично, а тълкуването им е съобразено с последните научни открития,дошли след интерпретиране на забележителните находки в Египет и Йордания.

Хронологически са проследени монетите на тракийските владетели през епохата на създаването и разцвета на Одриската държава. Върху монетите на Котис I (384—359 г. пр. н. е.), с изображение на владетеля-конник, авторът долавя източно влияние. По-нататък се показани и редки екземпляри от монетосеченето на пеонския владетел Ликей, като са изложени и двете актуални хипотези за взаимоотношенията на деронитe и пеонците. Застъпени са и няколко „варварски имитации на тетрадрахмите на Патрай, чиито стилизирани и конвенционални изображения издават ръката на местните анепиграфни майстори-гравьори. В книгата намираме и рядката монета на тракийския владетел Мостис, който, подобно на своите предшественици Сараток и Скосток, заемат своето историческо място едва след установяване на неговото съществувание единствено чрез публикуваните нумизматични паметници. Следва монета с името на последния значим владетел на Одриската държава, Котис II, сечена след смъртта му от неговия съюзник Рескупор. По-нататък е показана бронзова монета на Реметалк III с Калигула. Тази монета илюстрира умението на тракийските майстори да пресъздадатточно образа на съвременния им римски цезар, както и старанието им да доближат своето изкуство до това на циркулиращите по това време конвенционални императорски монети.

Авторът отделя значително внимание и на най-новите открития в областта на средновековната българска нумизматика и сфрагистика. Описани са три оловни печати и един златен на българските царе Симеон, Асен I и Константин Асен. По византийска традиция българските владетели скрепяват своите грамоти с метални кръгли печати.

По голямата площ на тези паметници,за разлика от монетните знаци, позволява на гравьора да отрази някои конкретни портретни черти,както и богати подробности от официалното облекло на българския владетел. Това най-добре се долавя при Симеоновия печат. Накрая са показани най-интересните образци от българските средновековни златни, сребърни и медни монети на Иван Асен II, Тодор Светослав, Михаил Шишман, Иван Александър, Иван Срацимир и Иван Шишман. Всички представени монети и печати се разглеждат подробно, многостранно, компетентно и на високо научно ниво.

Най-интересните монети са увеличени, а на някои от тях са дадени и цветни илюстрации. Чувството за реалност при всяка отделна монета се постига от фотосите,предадени в мащаб 1:1.

Така, с прецизно подреждане и завидната яснота на илюстрациите, книгата носи и истинско естетическо удоволствие на читателя.

НУМИЗМАТИЧНА ПРОСВЕТА

ФАЛШИФИКАТИ НА АНТИЧНИ МОНЕТИ – ПОЯВА, ИЗРАБОТКА, РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

Ако разгърнем страниците на Български тълковен речник (С. 1976, с. 1005) ще видим, че „фалшификация“, дума от латински произход, означава „подправен предмет, който минава за истински“ или пък „съзнателно заменяне на нещо истинско с лъжливо“. Това най-общо тълкувание определя смисъла на понятието „фалшиви монети“.

За разлика от оригиналните, автентични монети, фалшивите са съзнателно подправени с цел да бъдат представени за истински С други думи целта на фалшификатора е да измами доверието на лековерните купувачи на антични монети,предлагайки им модерни подправки на цени, които в някои случаи надхвърлят тези на автентичните оригинали.

Фалшивите монети нямат научна и материална стойност (тук не включваме, разбира се, стойността на незначителното количество благороден метал-злато, електрон или сребро в случаите, в които фалшификатите са изработени от такъв). Това основно качество на фалшивите монети определено показва загубата,понесена от техния купувач-срещу изплатената от него сума, той получава на практика един безстойностен предмет. В някои случаи даже, в желанието си да се „отърве“ от последния като го препродаде, лековерният любител рискува сам да попадне под ударите на закона. Той може да бъде обвинен в опит за измама, осъществен чрез предлагането на фалшиви нумизматични паметници като автентични. Така, закупуването на фалшификати нанася на купувачите не само материални, но и морални щети.

Повишеното търсене на антични монети от бързо нарастващия брой колекционери, както и възможностите да се спекулира с техните цени, създават благоприятни условия за фалшификаторите. Големите печалби, реализирани от тях, им позволяват да усъвършенствуват своята „методология“ чрез прилагането на нови, модерни технически способи. Резултатите-масова продукция на отлично изработени фалшификати, които леко и бързо намират пласмент, възнаграждават богато „усилията на производителите“.

Направата на фалшиви антични монети не е ново явление за нас. В Западна Евро-

Обр. 1 Фалшификат на антична монета

Окръжен Народен музей Бургас

па първите фалшификати се появяват още по време на Възраждането—епоха, която се свързва със създаването на първите големи частни колекции на произведения на глиптиката и торевтиката—монети, геми, украшения и др. Търсенето на тези изящни паметници на античното изкуство от кралете, аристокрацията, както и от най-заможните представители на зараждащата се буржоазия, надхвърляло възможностите, предлагани от пазара. Последните били компенсирани от появата на фалшификатите.

В началото на XVII в (1627 г.) във Франция се появява малко съчинение на ерудирания кралски лекар Луи Саво[1], в което се описват различни видове фалшификати като се изясняват и начините на тяхното разпознаване.

В края на XVIII в. (1794 г.) във Франция е отпечатано и съчинението на Ж. Бове под надслов „Начин на различаване на античните монети от тези, които са фалшиви“[2]. В него авторът отбелязва, че „Франция и много други страни са наводнени от фалшиви медали (монети-б.р.), които ежедневно идват от Италия“.

През XIX в. „производството“ на фалшиви монети се засилва. Редом с леенето, при което разтопеният метал е бил наливан във форми, моделирани по типа на оригиналните монети, практикувало се е сеченето, посредством гравирани на ръка матрици. По-рядко се е използвало т. н. „ретуширане“ или „гримиране“ на монетите. При него автентични монети са били подлагани на нова „вторична“ обработка с цел да се изменят или прибавят някои съществени подробности в надписите, изображенията или допълнителните знаци, повишаващи значително стойността на оригинала. У нас подобни случаи са наблюдавани по отношение на сребърните монети от 2 лв. —емисии 1912 и 1913 г. При тях, на мястото на последната цифра се прибавя една обърната обратно деветка—9—6. Това ретуширане, изискващо значително професионално умение и вещина донася големи печалби на фалшификаторите. „Обработените“ от тях екземпляри имат всички външни белези на редките двулевови монети-емисия 1916 г., търсена и ценена от любителите колекционери. При силно нагряване или пък третиране със специални химикали последната допълнително залепена цифра на тези „редки“ екземпляри се отлепя, и измаменият купувач разбира, че срещу голямата сума, броена от него, той е станал притежател на една обикновена двулевка, повредена при това от „творческата намеса“ на фалшификатора.

Изливаните фалшификати имат някои съществени белези, свързани с тяхната изработка, по които те могат да бъдат лесно различавани от автентичните оригинали. За разлика от сечените монети, чиито изображения са с ясни, релефни очертания, които се получават при вертикалния удар с чук върху горния печат, изображенията върху летите монети са с размазани, неестествено окръглени контури. Тази особеност се обяснява с това, че разтопеният метал, налят във формите, не може да запълни равномерно всички геометрични ъгли.

Друг отличителен белег на летите монети в тяхната зрънчеста повърхност, образувала се при контакта на разтопения метал с формите, в които той е бил налят. Независимо от материята, от която тези форми са били изработени от най-фината глина до зъболекарския паладон, в нея остават някои по-едри частици, които заедно с модела се възпроизвеждат върху застиналото метално ядро. В желанието си да премахнат следите от тази зрънчеста повърхност, а също така и леките, почти незабележими шупли, които се образуват в някои случаи при рязкото изстиване на метала, фалшификаторите използват допълнително различни механични средства—длета, пили и др. Последните са употребявани и за оглаждане на страничния монетен ръб от всички „подозрителни“ шупли и грапавини. В старанието си да прикрият тези технически недостатъци фалшификаторите допускат други грешки—засягат релефа и очертанията на монетните надписи и изображения, изглаждат прекалено ста-

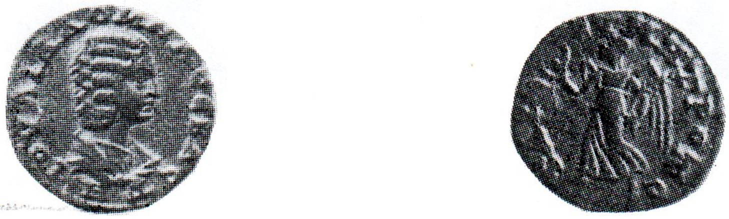

Обр. 2 Фалшификат на антична монета

Обр. 3 Фалшификат на антична монета

рателно страничния монетен ръб и др., които правят още по-съмнителни техните „произведения".

Освен това, ако сравним една лята монета с оригиналната, употребена като модел, ще видим, че изображенията върху първата са по-малки по размер от тези, представени върху нейния прототип. И тук обяснението се крие в различната технология, приложена в изработването на двата вида монети-леенето и сеченето. Въпреки, че моделът във формите възпроизвежда изцяло прототипа, разтопеният метал, налят в тях при изстудяването, се свива.

Знае се също така, че сребърните гръцки монети са изработени от самородно сребро, в което естествените примеси са съвсем слабо застъпени — от 1 до 5%[3]. От такава чиста сребърна сплав обаче не могат да се получат добри отливки (в контакт с кислорода чистото сребро образува големи шупли и пр.). Ето защо, за да избегнат тези технически затруднения в изработването на изливани монети, фалшификаторите прибавят към сребърната сплав различни примеси така, че да се получи сплав с чистота 850—900/1000.

С други думи, при сериозни съмнения, засягащи автентичността на определени монети, от решаващо значение могат да бъдат резултатите от химическия анализ, свързан с чистотата на сребърната сплав. Дългогодишният опит на някои учени нумизмати, натрупали богати теоретични и практични познания е развил у тях остра наблюдателност, изявена в някои „странни" на пръв поглед методи в разкриването фалшивите изливани монети. Такива са рязкото подхвърляне на монетата с цел да се чуе звука от нейното съприкосновение с твърда повърхност или пък силното триене на същата монета, поставена близо до ухото. Какво е рационалното в тези опити? Ако монетата е изработена от чиста сребърна сплав, която е известна гаранция за нейната автентичност, то звукът получен при удара й с твърд предмет ще бъде по-заглушен, по-мек. Ако обаче в сребърната сплав са прибавени примеси, които, както видяхме, са необходими за направата на лети монети, полученият при удар звук ще бъде по-остър, по-металичен. От друга страна слабият, почти незабележим шум, долавян от ухото при силното триене на монетната повърхност е предизвикан от въздуха, задържал се при изливането, в шуплите на металното ядро.

Макар и нелишени от основания, тези опити могат да допълнят само останалите наши наблюдения, основани на прецизен анализ на „съмнителните" монети, при който са използувани най-усъвършенствуваните методи на техническите науки[4]. Положителни са и резултатите от прецизно изработените фотоувеличения, които дават възможност да се проследят много поточно отбелязаните характерни белези на изливаните монети-зрънчестата им повърхност и шупли, както и допълнителните опити на фалшификаторите за премахването на тези „технически" неудачи.

В България също се срещат изливани фалшификати на антични монети. Значителна част от тях е изработена у нас в навечерието на Втората световна война, когато интересът към закупуването на старини нараства стремително. Икономическата нестабилност и прогресивно нарастващата девалвация на лева подтиквали редица заможни представители на българската буржоазия на влагат част от своите капитали в трайни ценности — антични монети и други произведения на глиптиката и торевтиката. Повишеното търсене на тези исторически паметници било умело използувано от „предприемчиви" златари и търговци на старини, които продавали заедно с автентичните оригинали и редица съвременни фалшификати. Наред с някои грубо изработени отливки от лошокачествена сребърна сплав се срещат и екземпляри, които се отличават с прецизната си изработка. Последните се свързват с името на известния търговец на старини. А Дорен, чийто спекулативен дух, съчетан с богат практически опит, му позволил да разгърне малка „индустрия" за антики. В нея били заангажирани и няколко опитни майстори златари, чийто труд Дорен щедро възнаграждавал. В повечето случаи тези майстори се занимавали с изработването на матрици, необходими за едно по-трудно но и по-доходоносно „производство“ на фалшификати-сеченето, върху чийто особености ще се спрем по-нататък. Що се касае до изливането на монети Дорен е изявил някои особености в своята практика, които се проследяват чрез достигналите до нас екземпляри. В известна степен, резултатите от анализа на тези веществени доказателства се подкрепят и от спомените на някои съвременици на Дорен, които отблизо са го познавали.[5] За да не възбужда подозрение, както и за да запази високите пазарни цени на античните монети, Дорен никога не се е занимавал с масово „производство“ на еднотипни монети, както и на такива, които нямат голяма научна и материална стойност. Обект на неговия „интерес“ са само редките антични монети — октодрахмите на Абдера; тетрадрахмите на Менде, Тероне, Амфиполис, Маронея, Енос, Аполония; тетрастатерите на Дероните; статери на Орескитe, статери на Кизик и др. Някои от тези монети, подарени от самия Дорен или пък откупени с част от колекциите на Буров и на Аврамов, са попаднали в нумизматичните сбирки на Националния Археологически музей — София и на Археологическия музей в Пловдив.

Ограниченото „поизводство“, съобразено с „качеството“, а не с „количеството“ на фалшификатите, създало условия за внимателна и грижлива изработка както на отливаните, така и на сечените с матрици монети. При Доренови те отливки, зрънчестата повърхност и шуплите са сведени до минимум. Това показва, че формите за отливане са били изработени от извънредно фина и еластична материя, възпроизвеждаща с точност всички подробности в оригинала. Недостатъците в „работата“ не са били отстранявани посредством пили, длета и др., а са били прикривани успешно чрез изкуствена патина. Изготвянето на тази патина, дело на някой от анонимните Доренови майстори, е осигурявало до голяма степен успеха на неговите фалшификати. При силно нагряване на оригинални сребърни монети била извличана, чрез разтопяване, естествената кафеникава патина, образувана върху тях, която вторично е била използувана за патиниране на излятите или отсечени фалшификати. Тази патина, която на времето е имала голям успех, сега лесно се разпознава от специалистите Тя не обхваща равномерно цялата монетна повърхност, твърда е, и цвета ѝ е неестествено тъмен. Твърде често Дорен е разстопявал повредени или често срещащи се антични монети, като е използувал получената сплав за отливането или отсичането на фалшификати (обр. 1а, 1б).

Редом с Дореновите отливки, у нас са правени и други опити за изработването на изливани фалшификати. Такъв е случаят с намерената през 1970 г. „готова продукция“, наброяваща над 2000 бр. отливки на римски денари и антониниани от края на II—IIIв., която сега се съхранява в нумизматичната сбирка на Националния Исторически музей. Отличителен белег на тези монети е тяхната небрежна, груба изработка. Те са отляти от лошокачествена сребърна сплав. За ускоряване ритъма на своето „производство“ фалшификаторите са използували конвенционални форми, при които изображенията, предназначени за изливане реверса на монетите са гравирани неумело на ръка (обр. 2а, 2б).

В последните неколко години у нас започнаха да проникват и отливки на антични монети, изработени в Турция за любителите туристи. Те също са изработени грубо от лошо качествена сребърна сплав. В някои случаи даже фалшификаторите са правели опит за създаване на „уникати“. На ръка те са създавали модели с надписи, типове, допълнителни монетни знаци и пр., които са различни от тези на оригиналните прототипове (обр. 3а, 3б). (Следва)

Й. Ю.

ЛИТЕРАТУРА

L. Savot, Discours sur les medailles antiques, Paris, 1627;

[2] G. Beauvais, Manière de discernir les medailles antiques de celles qui sont contrefaites, Paris, 1740.

[3] Анализът на сребърната сплав на античните монети, съобразен от някои изследвачи е следният: тетрадрахма на Александър III—0.992; тетрадрахма на Филип III — 0.990—F. Imhoof—Blumer, Monnaies grecques, Paris, 1883, p. 473 тетратрахма на Антиох I—0.990 — A. von Rauch, Metallwerth griechissche Münzen — Z J. N., 1874, S. 37; тетрадрахма на Атина — I период — 0.986 — F. Lenormant, Les monnaies dans l'Antiquité, Paris, 1896, p. 188 и др.

[4] J. Condamin, Analyse des monnaies antiques par des méthodes non destructives. Signification des résultats. — Numismatique antique. Problémes et méthodes. Actes du colloque organisé à Nancy 27. IX — 2. X 1971, Nancy, 1975, p. 109—124.

[5] По спомените на проф. Т. Герасимов.

КНИГОПИС

Najdenova, Varbinka. Au sujet des monnaies en bronze thasiennes. — In: Studia in honorem Veselini Besevliev. S., 1978, 350—362.

Проучено е монетно съкровище, открито до с. Страшимир, Смолянско, от което в Окръжния исторически музей в Смолян са постъпили 26 монети. Двадесет и четири от тях са бронзови. Всички произхождат от късната елинистическа епоха и са отсечени на о-в Тасос. Особености на отсичането говорят, че монетите са сечени във втория период от Тасоското монетосечене. Те са от три типа, но на опакото на всички се чете легендата ΤΑΣΙΩΝ. Някои от монетите носят монограмите на магистратите, а пет от тях са с контрамарки. Направено е подробно описание на трите типа монети.

Укриването на монетите са отнася според авторката към първите десетилетия на I в. от н. е. и се свързва с избухналите през този период в Тракия вълнения срещу римското владичество.

Авдев, Стоян. Неиздадена сребърна монета с името на Иван Шишман —Нумизматика, 1978, кн. 2, с. 9—10.

Монетата е от типа на сребърните грошове на Иван Александър с Михаил Асен, отсъствува обаче монограмът на Иван Александър, както на лицевата, така и на обратната страна, а на негово място е поставен монограмът на Иван Шишман. Това дава основание монетата да бъде датирана след 1371 г., когато настъпва политическата промяна. Последните грошове от монетния тип „цар Иван Александър със сина си Михаил Асен" авторът датира към 1370—1371 г.

Новооткритата монета е от емисия със средно тегло 0,9 г и следователно е отсечена едновременно или веднага след емисията 0,9 г от грошовете на Иван Александър с Михаил. Така, благодарение на хронологическа класификация авторът установява, че монетите от публикувания тип са пускани в първите години от царуването на Иван Шишман, до към 1375—1380 г., когато вероятно се появява новият тип грошове с името на Иван Шишман. Гравьорът е отразил политическата промяна, като върху монетите с утвърдените дотогава изображения е променил само монограма.

Божкова Бистра. Колективна находка от фолиси в с. Иван Вазово — Нумизматика, 1978, кн. 2, с. 16—21.

Находката съдържа 100 билонови монети с имената и образите на: Диолектиан и Максимиан Херкулий (с титлите августи), Галерий, Максимиан и Констанций Хлор (с титлите, цезари), т. е. монетите са отсечени в периода на управлението на Първата тетрархия и се датират между 294 — 303/304 г. По-голямата част от монетите е сечена в монетарницата на Хараклея. Техният подробен анализ показва, че в периода на Първата тетрархия в хераклейската монетарница са работили активно пет официни. Следващите по количество са монетите, отсечени в Кизик. Останалите са от монетарниците на Антиохия, Сисция и Тицинум. Присъствието им в нашите земи може да се обясни по търговски път или чрез придвижването на легионите. Укриването на монетите е станало в началото на IV в. и вероятно е във връзка със смутовете, настъпили в резултат на декрета на Диоклетиан, насочен срещу християните.

Публикацията е придружена с каталог на монетите, отсечени в монетарницата на Хераклея.

Гинев, Георги. Монетно съкровище от с. Осиково, Търговишки окръг — Нумизматика, 1978, кн. 3, с. 18—25.

Съкровището се състои от сребърни елинистически монети: една тетрадрахма на Месамбрия с типа на Александър III, една от I Македонска област, две от Одесос (с типа на Александър III), една от Маронея и 22 от Тасос (II период).

Съкровището дава интересно допълнение към цялостната картина на монетната циркулация сред тракийските племена между Хемус и Истрос при II—I в. пр. н. е. Укриването му може да се свърже с наказателния поход на Марк Лукул, управител на провинция Македония, през 72 г. пр. н. е срещу мизите.

Писарев, Атанас. За монетната циркулация в средновековния Търновград — Нумизматика, 1978, кн. 3, с. 26—27.

Последните години от археологическите разкопки на хълма Царевец дадоха богат нумизматичен материал. Открити са над 15000 монети от различни епохи, като преобладаващо е количеството на средновековните монети. В публикацията се прави хронологично описание на монетните находки. Въз основа на нумизматичния материал авторът прави обзор на монетната циркулация на хълма Царевец от края на бронзовата епоха до края на XIX в.

Содержание

И. Венедиков Гермес и Дероны 3
А. Рогалски Новая тетрадрахма Маронеи 7
Ю. Шулекова Находка римских республиканских денаров из села Каравелова, Пловдивской округи 13
А. Димитрова Стеклянная фяллера с портретом Молодого Друза 17
Б. Русева Пять новых английских юбилейных монет 21
Х. Проданов Монеты из города Стражицы, В. Тырновской округи 24
Я. Янев Йорданка Юрукова. „24 монети и печати от България“, С., 1978, 47 с. с 48 репродукции 26
Й. Ю. Фальсификаты античных монет—появление, выработка и распространение 27
С. Петрова Книгопись 31

Sommaire

I. Venedikov Hermes et les Derones 3
A Rogalski Un nouveau tetradrachme de Maronee 7
J. Choulekova Trouvaille de deniers romains republicains de Karavelovo, dans la region de Plovdiv 13
A. Dimitrova Phalere en verre aves le portrait du Jeune Drusus 17
B. Rousseva Cinq nouvelle monnaies anglaises 21
H. Prodanov Les monnaies de Strajiza, region de Tirnovo 24
Y. Yanev Йорданка Юрукова. „24 монети и печати от България“, С., 1978, 47 с. с 48 репродукции 26
I. Y. Falsification de monnaies antiques—apparition, execution, diffusion 27
S. Petrova Bibliographie 31

ЗАБЕЛЕЖКА:

По технически причини бяха допуснати следните печатни грешки в брой 1/1979 г.:

на стр. 2 от I-ва корица „Страцимир“ да се чете „Срацимир“;
на стр. 14, 20-ти ред отдолу нагоре, „старославянския“ да се чете „старославния“;
на стр. 16 „Обр. 4. Сребърна монета на Иван Срацимир“ да се чете „Обр. 4. Сребърна монета на Стефан Милутин“;
на стр. 16 „Обр. 5. Сребърна монета на Стефан Милутин“ да се чете „Обр. 5. Сребърна монета на Иван Срацимир“;
По сведение на БНБ емисия 1979 г. — „100 години Българска народна банка“ няма да бъде издадена (стр. 24).

„НУМИЗМАТИКА“

Худ. редактор В. Великов
Коректор Е. Стоянова
Печатни коли 2
Формат 1/16 от 71/100
Индекс 21009

Технически редактор С. Георгиев
Издателски коли 2,6
Тираж 3000
Отделна книжка 0,30 лв.

ПК „Георги Димитров“ — Базисно предприятие, София
Поръчка № 212

21009

Цена 0,30 лв.